

Brieven in oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza

Spinoza in Voorburg (3/4)

Sporen van Spinoza in Den Haag

**STADSOASE
SPINOZAHOF**

DEN HAAG

Brieven in oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza

Spinoza in Voorburg (3/4)

Tekst: © Wim Goris (2021)

De auteur schreef dit artikel voor Domus Spinozana en StadsOase Spinozahof in Den Haag als deel van zijn onderzoek naar de leefomgeving van Spinoza in Den Haag.

Reeks: Sporen van Spinoza in Den Haag

StadsOase Spinozahof, Den Haag

Oktober 2021

Brieven in oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza

Spinoza in Voorburg (3/4)

INHOUD

- 0. Inleiding
- 0. Samenvatting
- 1. Oorlog en vriendschap
  - 1.1. De wederzijdse vriendschap van Oldenburg en Spinoza
  - 1.2. De Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667)
  - 1.3. De correspondentie van Oldenburg en Spinoza in oorlogstijd
- 2. Correspondenten en leden
  - 2.1. Correspondenten in Nederland en in Frankrijk
  - 2.2. Henry Oldenburg, 'philosophicall merchant', secretaris van de *Royal Society*
  - 2.3. Joseph Williamson, Hoofd van het *Intelligence System*, Founding Fellow en tweede president van de *Royal Society*
  - 2.4. Robert Moray: soldaat, staatsman, spion, vrijmetselaar en stichter van de *Royal Society*
  - 2.5. Henry Bennet, Graaf Arlington, *secretary of State*
  - 2.6. De tijdelijke verhuizing van de *Royal Society* naar Oxford (juni 1665-januari 1666) tijdens The Great Plague in London
- 3. Een verticaal/horizontaal informatie model voor Correspondenten
  - 3.1. Een verticaal/horizontaal informatie model voor Correspondenten
  - 3.2. Intelligence model met vijf actoren: Moray, Oldenburg, Correspondent, Oldenburg, Archief *Royal Society*, in acht fasen
  - 3.3. De brievencyclus Oldenburg en Spinoza in 1665 in het intelligence systeem
- 4. Fasen 1 tot 8 in de brievencyclus Oldenburg en Spinoza in oorlogstijd
- 5. Slot
- 6. BIJLAGE
  - 6.1. Van London naar Den Haag. Woonplaats van de familie Lodewijk van Nassau-Beverweerd en van de familie Constantijn Huygens

Brieven in Oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza

Links: Portret van Henry Oldenburg (1618-1677), toegeschreven aan Jan van Cleef, 1668.

Rechts: Anoniem, Postuum portret van Spinoza (1632-1677), ca. 1700

0. Inleiding

In de geschiedenis van Benedictus de Spinoza neemt de wederzijdse vriendschap en correspondentie met Henry Oldenburg, secretaris van de Royal Society in London, een belangrijke plaats in. Na hun ontmoeting in 1661, waarschijnlijk in Rijnsburg, sloten zij vriendschap en beloofden om elkaar te schrijven. Spinoza was een van zijn vele correspondenten. Zij wisselden meer dan dertig brieven tussen 1661 en 1675, met een hiaat tussen 8 december 1665 en april/mei 1675.

Na herhaalde lezing van de brieven beginnen de vragen van Oldenburg en de antwoorden van Spinoza tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog van 4 maart 1665 – 1 juli 1667 op te vallen. Oldenburg vraagt in toenemende mate aan Spinoza over de politiek: wat denkt of weet Spinoza over de voortgang van de oorlog? Spinoza beantwoordt een viertal brieven maar na Oldenburg's brief van 8 december 1665 ontbreekt Spinoza's antwoord. De correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza wordt pas tien jaar later hervat.

Oldenburg ontving de eerste jaren geen vergoeding voor zijn werk als secretaris van de *Royal Society*. Hij beschouwde zichzelf als '*philosophical merchant*' en leverde informatie van zijn correspondenten aan belangstellenden tegen betaling, zonder dat hij het aan zijn correspondenten liet weten. In een vroege brief aan zijn opdrachtgever Robert Boyle maakte Oldenburg een onderscheid tussen '*philosophical*' en '*civil*' of '*political*' informatie; hij zocht naar klanten die bereid

waren om tien pond per jaar te betalen voor wekelijkse berichtgeving, maar acht of zes pond per jaar was ook bespreekbaar.

Oldenburg's briefwisseling met buitenlandse correspondenten viel logischerwijs binnen de aandacht van Joseph Williamson, hoofd van het *intelligence system* en ondersecretaris van *secretary of state* Graaf Arlington. De persoon Oldenburg en zijn uitgaande brieven waren in oorlogstijd een *foreign intelligence risk* voor Engeland. Maar de binnenkomende brieven van Oldenburg's correspondenten waren een bron van mogelijke *intelligence*. Vanaf begin 1666 liet Oldenburg zijn binnenkomende brieven lopen langs de kantoren van Williamson, zodat het postgeld op binnenkomende brieven door Williamson werd betaald. Daarna bracht Oldenburg aan Williamson verslag uit van het politieke nieuws dat hem had bereikt.

Medio 1665 trok een groepje vooraanstaande leden van de *Royal Society* zich terug in Oxford vanwege *The Great Plague* in London. Voorzitter Brouncker en Oldenburg bleven op hun post in London. Robert Moray, soldaat, staatsman en spion, een van de stichters van de *Royal Society* in 1660, woonde aan het Koninklijk Hof in Windsor. Samen met het hof week hij uit, eerst naar Salisbury, later naar Oxford. Vanuit zijn tijdelijke verblijfplaats stimuleerde Moray Oldenburg in London in het verkrijgen van *Informations* van zijn Correspondenten. De brievenwisseling met de Correspondenten viel buiten de verantwoordelijkheid van de *Royal Society*, het was een '*private affair*'. Dit artikel gaat dan ook niet in op het functioneren van de *Royal Society* als zodanig.

In de meeste gevallen is de wederzijdse correspondentie met Oldenburg verdwenen. Bij Spinoza zijn veel ontvangen brieven bewaard gebleven, veel verzonden brieven konden uit zijn brievenboek gereconstrueerd worden. Daarom kan de resterende briefwisseling tussen Moray en Oldenburg gelegd worden naast de briefwisseling tussen Oldenburg en Spinoza. In een Informatiemodel wordt duidelijk dat Moray en Oldenburg Spinoza en andere correspondenten hebben gebruikt om *intelligence information* in te winnen over het verloop van de oorlog. Moray zorgde er voor dat hij zelf buiten beeld bleef. Het is niet zeker of Spinoza heeft vermoed dat hij hiervoor gebruikt werd.

Het is niet eenvoudig om een complexe briefwisseling uit te drukken in een informatiemodel in verschillende lagen en fasen. Ik heb mij laten stimuleren door de feestmuziek die waarschijnlijk heeft geklonken bij de kroning van koning Karel II in 1661. De Engelse componisten William Child, Henry Lawes en Matthew Locke konden uiteindelijk weer hofmuziek schrijven. Partituren met complexe composities voor verschillende zangers en instrumenten, na zoveel barre jaren onder Oliver Cromwell.

00. SAMENVATTING

Hoofdstuk 1 Oorlog en Vriendschap gaat over de toon van vriendschap in de briefwisseling tussen Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza vanaf 1661 tot 1676, met een paar grote hiaten. Tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog van 1665-1667 ontving Spinoza een viertal brieven met informatie en met vragen van Oldenburg. Spinoza vond dat vrienden hun geestelijk bezit moesten delen, ook was hij voorstander van vrije uitwisseling van informatie tussen wetenschappers. In de brieven van najaar 1665 vroeg Oldenburg in toenemende mate om politieke informatie. Aanvankelijk ging Spinoza daarop in.

In hoofdstuk 2 Correspondenten en Leden schuift de focus van Voorburg naar London.

Biografe Marie Boas Hall was van mening dat de correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza een privé zaak was, die de *Royal Society* niet aanging. Formeel gezien was Spinoza een Correspondent en geen lid. Informatie over religie en politiek kon door leden van de *Royal Society* worden opgevraagd maar kon niet in de vergaderingen worden behandeld.

Henry Oldenburg, secretaris van de *Royal Society*, beschouwde zichzelf als 'philosophicall merchant' en bracht een nieuwsbrief uit met wetenschappelijke artikelen uit de *Royal Society*. In de eerste jaren ontving Oldenburg geen salaris en hij kwam geld tekort.

Joseph Williamson, Hoofd van het *Intelligence System*, *Founding Fellow* en tweede president van de *Royal Society* ontving vanaf begin 1666 bij het *State Paper Office* binnenkomende post van Oldenburg's correspondenten. Williamson betaalde het postgeld en leverde de post ongeopend door aan Oldenburg.

Williamson legde verantwoording af aan *secretary of state* Graaf Arlington. Robert Moray was soldaat, staatsman en spion, vrijmetselaar, Stichter van de *Royal Society*. Moray woonde en werkte aan het Koninklijk Hof. Moray stimuleerde Oldenburg in het verkrijgen van *Informations* uit zijn netwerk van Correspondenten, met een nadruk op politiek nieuws.

Henry Bennet, Graaf Arlington, *secretary of State*, kende Robert Moray toen hij met Karel II in ballingschap in Nederland verbleef. In 1661 werd Karel II tot koning gekroond. Henry Bennet trouwde begin 1665 met de Nederlandse Elisabeth van Nassau-Beverweerd, kleindochter van Maurits van Oranje uit zijn relatie met Margaretha van Mechelen.

Door de tijdelijke verhuizing (juni 1665-januari 1666) van de *Royal Society* naar Oxford tijdens *The Great Plague* in London ontstond er een briefwisseling tussen Oldenburg in London en Moray in Oxford.

In de brieven tussen Oldenburg en Spinoza en in de leidende brieven van Moray staan vragen en antwoorden die als *Political intelligence* gezien kunnen worden.

3. De briefwisseling tussen enerzijds Oldenburg en Spinoza en anderzijds tussen Moray en Oldenburg heb ik samengevat in een 'verticaal/horizontaal informatie model voor correspondenten' (Tabel 3.1). De briefwisseling tussen Oldenburg en Spinoza staat in het verticale 'vriendschapsmodel'. Daarboven staat het horizontale 'intelligence model' waarin Moray Oldenburg politieke informatie verschaft en hem stimuleert om politieke informatie in te winnen bij zijn Correspondenten en daarover terug te rapporteren. In Tabel 3.2 heb ik een reeks tekstfragmenten weergegeven in 8 fasen om te laten zien hoe het

informatiesysteem werkte. Tabel 3.3 bevat de Brevencyclus Oldenburg en Spinoza in 1665, met verwijzingen naar de brieven die ik geanalyseerd heb ten behoeve van de opbouw van het model. De laatste kolom bevat *reference numbers* van brieven die in het archief van de *Royal Society* worden bewaard.

Hoofdstuk 4 bevat enkele achtergronden bij de brieven die gezien kunnen worden als deel van het *intelligence system* van Moray en Oldenburg. In hoofdstuk 5 wordt de kwaliteit van de ingewonnen informatie summier aangekaart.

Terugkijkend naar Nederland en Den Haag laat ik in 6. Bijlage iets zien van de familie Lodewijk van Nassau-Beverweerd (1602-1665), zoon van Maurits van Oranje uit zijn relatie met Margaretha van Mechelen. Zij woonden aan de Prinsessegracht tegenover de Koekamp en aan het Plein in Den Haag en hadden veel connecties met Engeland. Het is deel van de wereld die zich afspeelde op afstand en buiten het zicht van Spinoza in Voorburg.

1. Oorlog en vriendschap

1.1 De wederzijdse vriendschap van Oldenburg en Spinoza

Op 26 augustus 1661 schreef Oldenburg aan Spinoza 'Laten we dus elkaar de hand reiken in oprechte vriendschap en laten we die ijverig onderhouden door elkaar gunsten en diensten van iedere aard te bewijzen' (Ep.1, IV/5; Br/71). Spinoza schreef terug: '... dat ik niet schroom de innige vriendschap, die ge mij bij voortduring belooft en van mij op mijn beurt hebt willen verlangen, aan te gaan, en ik zal dan ook met al mijn krachten bevorderen dat zij zorgvuldig wordt onderhouden' (Ep.2, IV/7; Br/73);(Nadler 2001: p 235-236).

Het fameuze koppel Rupert Hall en Marie Boas Hall, editors van de omvangrijke brievenverzameling van Oldenburg (1986), scharen Spinoza rechtstreeks onder de vrienden die Oldenburg vertrouwden:

'It would be easy to prove that Oldenburg's business was not making enemies, but making friends; his whole career was based on his aptitude for doing so. It would be equally easy to show that he was respected, admired and trusted by many men, both before and after the foundation of the *Royal Society*, by Milton, Hartlib, Hobbes and Boyle, by Spinoza, Huygens and Hevelius, by Moray, Wallis, Barrow and a host of lesser men in the society. (Hall 1962: Inleiding).

Het is inderdaad gemakkelijk om de vriendschap van Oldenburg en Spinoza aan te tonen aan de hand van de uitingen over vriendschap in hun brieven en de inhoud daarvan. Van de zijde van Oldenburg is dat het gemakkelijkst. In zijn brieven aan Spinoza doet hij een veelvuldig beroep op en bezweert hij hun oprechte en toegenegen vriendschap, zijn trouw en zijn eerlijkheid (Ep1, 3, 5, 7, 11, 14, 16, 25, 29, 31). Oldenburg is steeds de initiator, Spinoza reageert. Spinoza plaatst in zijn vroegste reacties voorzichtige, relativerende kanttekeningen:

.... komt het mij als een blijk van niet geringe aanmatiging voor dat ik zulk een vriendschap met u zou durven aangaan, vooral wanneer ik bedenk dat vrienden alles, in het bijzonder hun geestelijk bezit, moeten delen. (Ep2, Rijnsburg, 1661.09.00)

Tegenover u te prijzen echter wat mij minder bezielt, zou louter vleierij zijn, en dat is mijns inziens het verderfelijkste en schadelijkste dat in een vriendschap kan bestaan (Ep.13, Voorburg 1663.07.27)

Spinoza wijst dus op de voorwaarden waaronder naar zijn inzicht vriendschap kan gedijen, en dat vleierij vriendschap kan beschadigen. Naar de norm van Spinoza moeten vrienden al hun geestelijk bezit delen, in eerlijkheid.

Iordan Avramov laat zien hoe Oldenburg intervenieerde in de vroege correspondentie tussen Benedictus de Spinoza en Robert Boyle. Spinoza schreef over theologie en filosofie, tot Oldenburg hem vroeg om commentaar te leveren over een nieuw boek van Boyle, *Certain physiological essays* (1661). Toen Boyle en Spinoza uiteenlopende gedachten op tafel legden, intermedieerde Oldenburg bij Spinoza om deze gedachten te corrigeren en bespreekbaar te maken.

Uiteindelijk accepteerde Spinoza het vriendschappelijk gezag van Oldenburg (Abramov 1999: 196/97).

1.2 De Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667)

De Tweede Engelse Oorlog (Second Anglo-Dutch War) begon officieel in maart 1665, maar in werkelijkheid al vroeg in 1664 (Israel: 1995/6). In de zomer van 1664 voer Robert Holmes met de *Jersey* naar West Afrika om het monopolie van de Hollanders te doorbreken. Aan boord waren *pendulum watches* voor de experimentele bepaling van de lengtegraad, naar het ontwerp van Christiaan Huygens (het ontwerp werd later ook geclaimd door Alexander Bruce, één van de 12 oprichter-leden van de *Royal Society*).¹ Holmes veroverde een aantal Nederlandse bezittingen maar dat werd eind 1664 door een Nederlandse oorlogsvloot onder Michiel Adriaansz. de Ruyter ongedaan gemaakt. Terug in Engeland rapporteerde Holmes aan Robert Moray, eerste bestuurder van de *Royal Society*, dat hij de klokken had kunnen gebruiken om de koers te bepalen naar een eiland in de Kaapverdische eilandengroep. Huygens had wetenschappelijke twijfels bij de lovende rapportage van Holmes maar probeerde wel meteen octrooi in Engeland aan te vragen (Aldersey-Williams 2020:274-280). Los daarvan werd Holmes beschuldigd van het uitlokken van een oorlog met Nederland - wat waarschijnlijk ook de bedoeling van zijn tocht was geweest.

Karel II (Charles II of England) was pro-Frankrijk en anti-Nederland: hij wilde dat de jonge Willem III van Oranje-Nassau in Nederland stadhouder zou worden en de macht van de Nederlandse Republieken zou overnemen.² Het gewestelijk bestuursstelsel van de Staten van Holland werd gezien als in de kern verdeeld en niet efficiënt. Verschillende steden lieten zich gemakkelijk tegen elkaar uitspelen (Israel 1995/6: 875). De rijke Engelse handelaren beleden het *mercantilisme*: internationale handel was de grootste bron van internationale welvaart en het volume daarvan was 'onveranderlijk'. De winst van de een (Nederland) was dus het verlies van de ander (Engeland); in het mercantilisme was dat een *zero sum game*)³ en het aandeel van Nederland in de buitensporige winsten op internationale handel werd veel te groot geacht (Hall 2002:92). Ook Oldenburg vond dat een oorlog met Nederland onvermijdelijk was, hij vond dat Engeland in zijn recht stond en hij vertrouwde dat Engeland deze gerechte oorlog uiteindelijk zou winnen (Hall 2002:85, 92, 93). Oldenburg liet zich van nu af aan zien als 'a perceptive, but very loyal Englishman' (Hall 2002:92-93).

---

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Gresham_College_and_the_formation_of_the_Royal_Society

² https://nl.wikipedia.org/wiki/Tweede_Engels-Nederlandse_Oorlog

³ <https://www.finler.nl/kennis/mercantilisme/>; <https://nl.wikipedia.org/wiki/Mercantilisme>

1.3 De correspondentie van Oldenburg en Spinoza in oorlogstijd

In september 1665 opende Oldenburg zijn tweede brief in oorlogstijd met een verwijzing naar een [verloren gegane] brief van Spinoza (1665.09.04) en constateerde dat 'onze belangen u zeer ter harte gaan'. (HO406 Ep29, Londen 1665.09.14-28). Daarop schrijft Spinoza:

Het verheugt mij dat de filosofen van uw land in leven zijn en hun taak in de republiek [der wetenschappen], waartoe zij behoren, niet vergeten. (...) Mij (...) geven deze woelingen geen aanleiding tot lachen noch ook tot tranen, zij sporen mij veeleer aan te filosoferen en de menselijke natuur beter te observeren. (HO422 Ep30, Voorburg 1665.[10].[01]).

Ik lees deze passage als een *statement* van Spinoza over hoe hij wenst te filosoferen en dat hij eenzelfde houding verwacht van de filosofen/wetenschappers van de *Royal Society*: burgers van de republiek van wetenschappen. Oldenburg stuurde deze tekst door aan Boyle (HO430 10 October 1665) maar hij ging niet in op de uitspraak van Spinoza. Toch lijkt Oldenburg enige twijfel bij Spinoza te hebben opgemerkt, hij antwoordt voorzichtig en beleefd:

Gij doet zoals het een verstandig man en filosoof betaamt: gij hebt de goede mensen lief; daarom hoeft gij er niet aan te twifelen of zij zullen ook van hun kant u liefhebben en uw verdiensten naar behoren waarderen. (HO433 Ep31, Londen, 1665.10.22).

Biograaf Hall is van mening dat de correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza een privé zaak was, die de *Royal Society* niet aanging ('did not concern the Society'):

Oldenburgs correspondence with Spinoza in Holland, so brisk in 1662 and 1663, languished in 1664, and though briefly revived in 1665, did not flourish again until the 70's . But this was a private affair, conducted partly on behalf of Boyle, partly for his own interest, it did not concern the Society. (Hall 1664: Volume II, 1663-1665 Introduction p. xxi).

Ik zie dat in een andere nuance. Spinoza werd weliswaar nooit voorgedragen als lid en hij correspondeerde nooit rechtstreeks met de *Royal Society*. Maar Oldenburg en Boyle wilden dat Spinoza zijn publicaties zou voorbereiden in de richting van de *Royal Society*.

Wij [Boyle en Oldenburg] zouden gaarne willen dat de vruchten van uw talent werden uitgebreed en aan de koestering van de geleerden toevertrouwd, en we geloven zeker dat ge in dit opzicht aan onze verwachtingen zult voldoen (Ep25 Oldenburg aan Spinoza 28 april 1665).

Oldenburg bracht Moray op de hoogte van het bestaan van 'an odd Philosopher yt lives in Holland but no Hollander' (HO427 Oldenburg to Moray 7 October 1665) in een kopie van Spinoza's brief (Fragment 1) handelend over *De Onderaardse Wereld* van Kircher en de proeven van Huygens. Voor Moray was Spinoza naamloos.

Het is mogelijk dat er in de vergaderingen van de Royal Society in Oxford (waar Moray en Boyle aanwezig waren) wel gerefereerd is naar Spinoza's brieven:

Your letters are *magna pars* of the entertainment of our Meetings (HO431 Moray to Oldenburg 10 October 1665)

Een paar dagen later richtte Oldenburg zich weer tot Spinoza:

Vooraf wanneer u enig licht is opgegaan in dat moeilijke onderzoek dat erop gericht is ons inzicht te verschaffen in de vraag hoe ieder afzonderlijk deel van de natuur harmonieert met het geheel waartoe het behoort en op welke wijze het met de andere delen samenhangt, verzoeken wij [Boyle en Oldenburg] u met vriendelijke aandrang ons dat mee te delen (Ep31 Oldenburg aan Spinoza 12 oktober 1665)

Ruim een maand later verwees Moray 'your Hollander' door naar Hooke, medewerker van de *Royal Society*, over het onderwerp kometen. Opvallend is dat Moray reageerde op Fragment 2 dat naar Boyle was gestuurd. Dat wekt de indruk dat Moray en Boyle in Oxford over de doorgezonden brief van Spinoza hebben gesproken. Maar inderdaad: voor Moray bleef Spinoza anoniem.

Hook will satisfy your Hollander that would know if wee think the newe 2. Cometes. I do, for one. It is lyke enough. (HO462 Moray to Oldenburg 27 November 1665).

Oldenburg's correspondentie met Spinoza betreft aldus Oldenburg, Boyle, Moray, in potentie Hooke en mogelijk de hele *Royal Society* in tijdelijke samenstelling in Oxford. Maar Spinoza kreeg de namen van Moray en Hooke niet doorgespeeld. In de Archiven van de *Royal Society* zijn twee vroege brieven van Spinoza opgenomen (EL/S1/36 10Nov1663 en EL/S1/37 apr.1662) Inderdaad: formeel gezien is de correspondent Spinoza als niet-lid niet betrokken bij de *Royal Society*.

2. Correspondenten en leden

2.1 Correspondentie als *private affair*

In de jaren 1663-65 had Henry Oldenburg meer dan 30 correspondenten (Hall 2002: 128), sommige waren leden van de *Royal Society*, met anderen zoals Benedictus de Spinoza voerde hij privé-correspondentie zoals hierboven beschreven. In Nederland waren dat zijn oude vriend Adam Boreel (1603-1666) en vooral Petrus Serrarius (1600-1669). In Frankrijk was dat vooral Henri Justel (1619-1693), een protestant die secretaris was aan het hof van Lodewijk XIV en uitvoerig correspondeerde. Strikt genomen valt hun correspondentie buiten de verantwoordelijkheid van de *Royal Society*.

Oldenburg liet post van zijn correspondenten doorgaans bezorgen aan zijn huis in Pall Mall, London. Brieven eenvoudig geadresseerd aan 'Mr. Oldenburg, London' werden ook daar afgeleverd. Persoonlijke en zakelijke brieven liepen door elkaar heen (Hall 2002:69/70). Het postgeld was als regel voor rekening van de ontvanger, voor buitenlandse post kon dat aardig oplopen

In het najaar van 1665 ontstonden er problemen over pakketten met boeken en bladen uit Frankrijk. Robert Moray, oprichter van de *Royal Society*, verwees

Oldenburg naar *Fellow* Joseph Williamson, Keeper van de *State Paper Office*, uitgevers van *News letters* van de overheid. Samen met Oldenburg kwam Williamson met een ingenieuze oplossing. Alle buitenlandse correspondenten van Oldenburg moesten vanaf begin 1666 hun brieven richten aan 'Monsieur Grubendol, London'. Dergelijke brieven werden bezorgd aan Williamson, die het postgeld betaalde. Williamson liet de brieven ongeopend afleveren aan Oldenburg. Oldenburg kopieerde eventuele politieke teksten en stuurde die aan Williamson, om te gebruiken voor Staatszaken of in diens *London Gazette*. De meeste van Oldenburgs brieven aan Williamson zijn bewaard gebleven (Hall 2002:106/107).

Brieven met politieke roddels, bijvoorbeeld van Justel (Frankrijk) en van Serrarius (Nederland), zou Oldenburg waarschijnlijk na lezing hebben vernietigd, omdat zij voor hem een risico opleverden, denkt Boas Hall. In brieven aan Christiaan Huygens (in 1666 ging hij in Parijs wonen) zou Oldenburg zich steeds op afstand van politiek houden (Hall 2002:107/108).⁴ Als lid van de *Royal Society* was Huygens een corresponderend lid, maar geen correspondent zoals Spinoza.

2.2 Henry Oldenburg, 'philosophicall merchant', secretaris van de *Royal Society*

Henry Oldenburg (1618-1677) was geboren in Bremen maar had Engeland meerdere malen bezocht. Tijdens de Eerste Engels-Nederlandse oorlog ging hij in 1653 op diplomatieke missie naar Engeland om de rechten van de vrijstad Bremen te verdedigen. Na het einde van de oorlog sprak hij met Oliver Cromwell over de belangen van Bremen. Zo leerde hij een aantal mensen rondom Cromwell kennen (Hall 2002: 12-19) en ook wetenschappers zoals Samuel Hartlib, zijn voorbeeld als 'philosophicall merchant' (Avramov 1999:187), Robert Boyle, de bekende wetenschapper en Adam Boreel, een Nederlandse vriend die in Amsterdam woonde. In 1658 overleed Cromwell, in 1660 werd koning Karel II teruggeroepen uit ballingschap en op 29 mei 1660 was hij terug in Londen. Oldenburg was een van de velen die zich moesten aanpassen aan de overgang van Cromwell naar de *Restoration* en de nieuwe personen en machtsverhoudingen aan het Engelse Hof. Hij had perfect Engels leren spreken en schrijven maar in Engelse ogen was hij een *foreigner* was en bleef daarom *by definition* kwetsbaar.

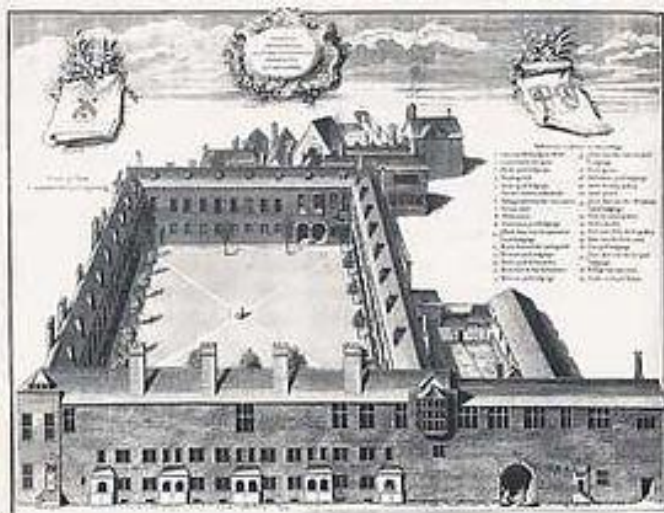
⁴ Hugh Aldersey-Williams (2020) heeft Boas Hall's biografie van Oldenburg uit 2002 niet opgenomen in zijn bronnen. Hij schetst een vriendschappelijk-dienstbaar beeld van Oldenburg en Moray en gaat niet in op de techniek van postbezorging.

Links: Portret van Henry Oldenburg (1618-1677), toegeschreven aan Jan van Cleef, 1668.⁵

Rechts: Portret van Joseph Williamson (1633-1701), Godfrey Kneller, 1683.⁶

Oldenburg was kandidaat-lid bij de oprichtingsvergadering op 29 november 1660 van de latere *Royal Society* in Gresham College. In januari 1661 werd hij lid, samen met John Wilkins was hij secretaris, Oldenburg onderhield de buitenlandse contacten en voerde de administratie.

Links: Gresham College, London. Hier vergaderde de Royal Society van 1660 tot september 1666, na *The Great Fire of London* ⁷

⁵ <https://pictures.royalsociety.org/image-rs-9673>

⁶ By Godfrey Kneller - <https://www.artuk.org/discover/artworks/sir-joseph-williamson-mp-16901700-77130/search/keyword:godfrey-kneller/page/2>, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=62800290>

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Gresham_College_and_the_formation_of_the_Royal_Society

Rechts: Wapen en wapenspreuk ["Op niemands woord"] van de Royal Society.^{8,9}

Eén van de eerste regels van de *Royal Society* was dat er niet gediscussieerd mocht worden over religie of politiek.¹⁰

The Royal Society of London for the Improvement of Natural Knowledge

FROM THE SECOND CHARTER, 1663

To enjoy mutual intelligence and affairs with all and all manner of strangers and foreigners, whether private of collegiate, corporate or politic, without any molestation, interruption, or disturbance whatsoever: Provided nevertheless that this our indulgence, so granted as it is aforesaid, be not extended to further use than the particular benefit or interest of the aforesaid Royal Society in matters or things philosophical, mathematical, or mechanical.¹¹

Oldenburg las alle brieven die hij ontving voor aan de vergadering. Robert Hooke, aanvankelijk assistent van Robert Boyle, was als *curator of experiments* verantwoordelijk voor het bedenken en uitvoeren van experimenten om theorieën te toetsen.¹² Dat moet betekenen dat Oldenburg wetenschappelijk tekst wel voorlas, maar politieke of religieuze teksten niet, zelfs al stonden ze in dezelfde brief. Zo ontstaan er twee inhoudelijke informatiestromen en bestemmingen: wetenschappelijke teksten bestemd voor de *Royal Society* in vergadering en politieke en persoonlijke informatie voor discussie na de vergadering of om door te sturen aan belangstellenden (mogelijk tegen een vergoeding), of te negeren.

Oldenburg had zijn handen vol aan het secretarisschap van de *Royal Society* maar hij ontving daarvoor tot 1669 geen financiële vergoeding (Hall 2002:70,79). Hij werkte regelmatig als uitgever voor Boyle en ontving daarvoor financiële vergoedingen. Oldenburg bedacht in 1663 dat hij politiek en wetenschappelijk nieuws tegen een vergoeding zou kunnen publiceren. Zijn eerste bronnen waren uit Frankrijk, maar ook uit Nederland kreeg hij informatie (Hall 2002:78-80). In 1663 was hij getrouwd met Dorothy West, daardoor werden zijn geldzorgen een beetje verlicht. In 1664 overlegde hij met Boyle over een wekelijks nieuwsblad voor betalende inschrijvers (Hall 2002:80-82):

'Sir, give me leave to entreat you, that in case you should meet with any curious persons, that would be willing to receive weekly intelligence both of state and literary news, you would do me the favour of engaging them to me for it. The expences cannot be considerable to persons, that have but a mediocrity; 10 lb a year will be the most, that will be expected; 8 or 6 lb will also do the business.' (Bluhm 1960:185/6).

---

8 Royal Society Coat of Arms from title page of *Micrographica*, 1665 edition

9 https://en.wikipedia.org/wiki/File:The_Royal_Society_Coat_of_Arms.svg. [Beide het wapen en de spreuk mogen alleen voor educatie doeleinden worden gekopieerd]

10 To make his idea work Moray took from Freemasonry the injunction not to speak about religion or politics within the meetings. (Robert Lomas)

11 https://royalsociety.org/-/media/Royal_Society_Content/about-us/history/Charter2_English.pdf?la=en-GB&hash=A5C7F60AAF0B7D5CDA4200756AFD32D8

12 <https://makingscience.royalsociety.org/s/rs/people/fst00009590>

Op 1 maart 1665 ging de Royal Society akkoord met de uitgave door Oldenburg (voor eigen rekening) van de *Philosophical Transactions*¹³, de artikelen zouden voor publicatie aan de leden worden voorgelegd voor eventuele revisie of aantekeningen. Oldenburg hoopte hieraan flink te gaan verdienen maar dat viel erg tegen. Met deze uitgave verminderde het belang van wetenschappelijke brieven van afzonderlijke correspondenten.¹⁴ Een van artikelen in het eerste nummer was "*A Narrative Concerning the Success of Pendulum-Watches at Sea for the Longitudes*", samengesteld door Henry Oldenburg. Dit artikel sloeg terug op het experiment van Christiaan Huygens, diens presentatie voor de *Royal Society* in 1663, de experimentele plaatsing voor het bepalen van de lengtegraad in een schip van 'Major Holmes' en het twijfelachtige succes daarvan (Hall 2002:83-85; Jardine 2015: 33-44).

Oldenburg zocht ook betaling of vergoeding voor politieke informatie. 'This civil or state news he [Henry Oldenburg] was prepared to supply to anyone who cared to pay for it' (Bluhm 1960: 184). 'Oldenburg regularly transmitted Justel's political news [uit Frankrijk] to the office of the Secretary of State and presumably received some compensation for it' (Hall and Boas Hall 1986: Vol.II Exchange of news, p. xxv; Hall 2002:155).

Uit Nederland ontving Oldenburg gedurende 1665 in elk geval brieven van zijn correspondenten Huygens, Spinoza en Serrarius [en mogelijk van zijn vriend Adam Boreel]. Boas Hall, de biografe van Oldenburg vindt de resterende brieven van Serrarius opmerkelijk omdat veel van zijn nieuws politiek of quasi-politiek was en daarom potentieel gevaarlijk. Oldenburg verwees naar Serrarius' verslagen over Joods chiasme in brieven aan Boyle, Lord Brereton¹⁵ en Joseph Williamson (Van der Wall 1988) en ook aan Spinoza (Ep33 08.12.1665). Hall gaat niet in op de brieven van Spinoza (Hall 2002:80,105). De meeste brieven van Serrarius aan Oldenburg zijn verdwenen, vermoedelijk vernietigd door Oldenburg omdat ze potentieel gevaarlijk waren (Boas Hall 2002:105). De meeste brieven van Spinoza aan Oldenburg in London zijn ook verdwenen, ware het niet dat de vrienden van Spinoza zijn [meeste] brieven aan Oldenburg vanuit de kopie brieven van Spinoza hebben geredigeerd. Ook de brieven van Oldenburg aan Spinoza zijn in Amsterdam bewaard gebleven en gezamenlijk uitgegeven in Spinoza's *Opera Posthuma – Epistolae (1677)*. Er is documentair bewijs dat Joseph Williamson in 1666 een brief van Serrarius ontving, geadresseerd aan Grubendol. Die brief bevatte politieke informatie¹⁶. Er is geen documentair bewijs dat Williamson andere brieven geadresseerd aan Grubendol opende [al zou Williamson dat zeker moeten doen als hij een brief verdacht vond]. Er is geen documentair bewijs dat Oldenburg in 1665 informatie van Spinoza actief doorspeelde aan Williamson die het vervolgens zou kunnen gebruiken als *intelligence information*.

---

13 <https://www.encyclopedia.com/people/history/british-and-irish-history-biographies/henry-oldenburg>

14 The printed journal replaced much of Oldenburg's letter-writing to correspondents, at least on scientific matters, and as such can be seen as a labour-saving device.

https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophical_Transactions_of_the_Royal_Society

15 Bedoeld moet zijn William Brereton, 3rd Baron, Fellow van het Royal Society.

https://en.wikipedia.org/wiki/William_Brereton,_3rd_Baron_Brereton

16 Toen Oldenburg in de Tower zat, werd een brief van Peter Serrarius d.d. 5 juli 1677, geadresseerd aan Monsr. Grubendol op het kantoor van Williamson geopend en niet meer afgeleverd aan Oldenburg. 652 P(ter) S(errarius) to Oldenburg, 5 July 1667. (Hall 1968, Volume III, 1666-1667)

Ik denk dat Oldenburg al in het najaar van 1665, dus voor de 'ingenieuze oplossing' van Williamson van begin 1666, politieke informatie van zijn correspondenten tegen financiële vergoeding heeft doorgespeeld aan de Engelse autoriteiten. Ten eerste omdat Oldenburg zichzelf moest (en wilde) laten zien en bewijzen als loyale Engelse burger, hoewel zijn omgeving hem altijd zou blijven zien als *foreigner*. Ten tweede omdat Oldenburg wetenschappelijke en politieke informatie uit het buitenland op zijn huisadres liet bezorgen, wat Oldenburg nuttig én kwetsbaar maakte. Zijn sterkste verdediging was het actief doorgeven van informatie aan de Engelse autoriteiten. Ten derde omdat de loyale Oldenburg potentieel kwetsbare *intelligence* nooit privé zou durven houden. Ten vierde omdat Engeland en Nederland vanaf zomer 1664 officieus en vanaf 4 maart 1665 officieel met elkaar in oorlog waren. Ten vijfde omdat Oldenburg het geld goed kon gebruiken.

2.3 Joseph Williamson, Hoofd van het *Intelligence System*, Founding Fellow en tweede president van de *Royal Society*

Joseph Williamson (1633-1701) was een van de negen *Founding Fellows* van de *Royal Society* in 1660. In oktober 1662 werd hij secretaris van Henry Bennet, Graaf Arlington. Williamson was (voor eigen rekening) uitgever van de *London Gazette*. In 1677 werd hij benoemd tot President van de *Royal Society*.¹⁷ Als ondersecretaris van de *secretary of state* Graaf Arlington was Williamson het Hoofd van het *Intelligence System*.¹⁸

Joseph Williamson's directe chef was Henry Bennet, Graaf Arlington¹⁹. Als secretaris van Graaf Arlington was Joseph Williamson in de praktijk *Head of the intelligence system* en hij wist zichzelf in deze functie bijzonder te verrijken.^{20 21}

Joseph Williamson vertegenwoordigde voor Oldenburg de Engelse autoriteiten. Ten eerste omdat Joseph Williamson, als *Fellow* van de *Royal Society*, vanaf het begin wist over Oldenburgs informatie uit het buitenland. Ten tweede omdat Joseph Williamson, vanaf 1662 verantwoordelijk voor het *Intelligence System* en als hoge functionaris in het Postkantoor behoefte had aan *intelligence information* en over de nodige kanalen beschikte om die informatie linksom of rechtsom te verkrijgen. Ten derde omdat de hardwerkende Williamson, die al diverse spionnen had gesnapt, het zich persoonlijk en functioneel niet kon veroorloven om een *foreigner* als Oldenburg zijn gang te laten gaan in een organisatie met een *Royal Charter* waar hij nota bene zelf *Fellow* was. Ten vierde omdat Williamsons chef, Henry Bennet, Graaf Arlington, Postmaster was én bovendien als *secretary of state* voor koning Karel II eindverantwoordelijk was voor de veiligheid van het land, dus inclusief het functioneren van de *Royal*

---

17 [https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_\(DNB00\)](https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_(DNB00))

18 <https://www.queens.ox.ac.uk/joseph-williamson>

19 https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Bennet,_1st_Earl_of_Arlington

20 <https://www.queens.ox.ac.uk/joseph-williamson>

21 Thomas Seccombe. Williamson, Joseph. Dictionary of National Biography, 1885-1900, Volume 62 ([https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_\(DNB00\)](https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_(DNB00)))

Society. Ten vijfde omdat Oldenburg `... had been, and was to continue to be, a very useful agent for Williamson and for Arlington' (Mackie 1948: 46) ²²

Links: Portret van Joseph Williamson (1633-1701), Godfrey Kneller, 1683.²³
Rechts: Henry Bennet, Graaf van Arlington (Peter Lely, 1674) ²⁴

De 'ingenieuze oplossing' van 1666 (brieven van correspondenten laten adresseren aan 'Monsieur Grubendol, Londen') zou een veiliger, meer efficiënt en voor Oldenburg financieel meer aantrekkelijk arrangement moeten zijn dan de praktijk van informatieverstrekking per brief via Moray van najaar 1665.

Oldenburg had in die financieel moeilijke jaren 1665-1667 niet veel andere inkomensbronnen naast de vergoedingen van Boyle. Dat zouden giften (of leningen) van vrienden of niet geregistreerde vergoedingen voor verstrekte diensten of informatie kunnen zijn. Onder de laatste schaar ik vergoedingen van Williamson. De uitgevers van de brieven van Oldenburg (Hall en Boas Hall, 1986) en de biografie van Oldenburg (Boas Hall, 2002) hebben ruime aandacht

---

²² Both knew his worth ; and his arrest and imprisonment were probably due, not to any action on their part, but to the offence that his criticizing letter had given to the King (McKie 1948:48)

²³By Godfrey Kneller - <https://www.artuk.org/discover/artworks/sir-joseph-williamson-mp-16901700-77130/search/keyword:godfrey-kneller/page/2>, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=62800290>

²⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_Bennet.jpg

geschonken aan diens financiële positie maar kwamen er niet uit. 'One wonders how Oldenburg contrived to manage at all' (Hall and Boas Hall 1986: p.xxiv). Hoe dan ook moet dit gat gevuld zijn geweest – de vraag is dus door wie en met hoeveel. Het is mijns inziens niet denkbaar dat Oldenburg in de periode 1665-1667 geen financiële vergoeding van Williamson zou hebben gehad. Het hoeft geen vetpot te zijn geweest. Oldenburg was in een kwetsbare positie zodat hij niet de hoogte van die vergoeding kon bedingen. Maar ook Williamson had er belang bij om Oldenburg financieel te binden.

2.4 Robert Moray: soldaat, staatsman, spion, vrijmetselaar, stichter van de *Royal Society*^{25 26}

Robert Moray (1618-1673) was geboren in Schotland, hij is bekend geworden als oprichter van de moderne vrijmetselarij en van de *Royal Society*.²⁷ In 1633 vocht hij voor koning Lodewijk XIII in Frankrijk. In 1643 vocht hij voor de Fransen in Duitsland en werd door de hertog van Beieren krijgsgevangen gezet in Ingolstatt. Daar maakte hij kennis met een boek over magnetisme van de Jezuiet Athanasius Kircher (Dielemans 2001:5). Hij werd favoriet van Kardinaal Richelieu en hij spioneerde voor hem tegen Karel I. Later ging hij samen met koning Karel II in ballingschap. Kort voor de terugkeer van Karel II naar Engeland in 1660 trok hij vanuit Brugge naar Maastricht op uitnodiging van rijngraaf Frederik Magnus, prins van Salm, militair gouverneur van Maastricht (diens echtgenote Margaretha de Thézart was een nicht van Moray) om het stadsbestuur te adviseren over de bouw van het stadhuis van Maastricht (Dielemans 2001:5). Op 10 maart 1659 werd Moray benoemd tot ereburger van Maastricht, als erkenning van zijn adviezen bij de bouw van het stadhuis. Pieter Post was de architect (Dielemans 2001:17-22). Vanuit Maastricht probeerde Moray grote Franse achterstallige tegoeden van Kardinaal Mazarin te vorderen (Dielemans 2001:5). Via zijn gastheer kwam Moray in contact met Constantijn Huygens en vermoedelijk ook met diens zoon Christiaan (Dielemans 2001:26).

Volgens Lomas zocht Moray contact met Maastrichtse vrijmetselaars. Moray zou als spion militaire en politieke informatie over de Nederlandse Staten (Moray sprak ook Nederlands) en over de sterkte van de Nederlandse vloot hebben verzameld, want hij verwachtte dat de eerste Engels-Nederlandse oorlog, die Cromwell had gewonnen, weer zou gaan oplaaien. Ook zocht Moray naar informatie over de vermoedelijke houding van Frankrijk bij een eventuele nieuwe oorlog. In augustus 1660, kort na Karel II's terugkeer, ging ook Moray terug naar Engeland en werd hij door de koning in London als oude vriend ontvangen (Lomas 2007:9)²⁸.

---

25 De tekst over Robert Moray is voor het merendeel afkomstig van een lezing van Dr. Robert Lomas, University of Bradford. Lomas is zelf vrijmetselaar en benadert de beginperiode van de Royal Society als een instelling met veel kenmerken van de vrijmetselarij en hij meent dat het grootste deel van de Fellows vrijmetselaar was. Dr. Lomas is niet onbekritiseerd. https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Lomas

26 De biografie van Hall 2002 bevat geen verwijzingen naar vrijmetselarij of naar politieke vragen van Moray aan Oldenburg

27 https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Moray

28 Ik heb de bronnen van dr. Lomas over Moray's spionage niet kunnen verifiëren

Links: 'No Picture exists of Sir Robert Moray but this is a portrait of his cousin David Moray who was said to bear a family resemblance'. (Lomas 2007)

Rechts: Koning Karel II (Charles II, uitsnede).²⁹ John Michael Wright (tussen 1660-1665)

Stadhuis Maastricht³⁰, naar ontwerp van Pieter Post gebouwd tussen 1655-1664, met adviezen van Robert Moray.

Moray wist dat de Nederlandse vloot veel sterker was dan die van Engeland en meende dat een nieuwe oorlog onvermijdelijk was. De koning was erg geïnteresseerd in vlootzaken maar hij had weinig geld en er was in Engeland onvoldoende expertise beschikbaar. Moray bedacht een *Scientific Society* voor

²⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_II_of_England#/media/File:King_Charles_II
by John Michael Wright or studio.jpg

³⁰ <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=67284059>

'the hidden mysteries of nature and science'³¹. Hij bracht *Royalists* met geld en belangstelling voor *science* bijeen met *Parliamentarians* met wetenschappelijke kennis maar zonder middelen van bestaan. Hij wilde de kennis van de groep gebruiken voor de toepassing van wetenschap op het gebied van scheepsbouw, navigatie en *naval warfare* (Lomas 2007:9).

De eerste voorzitter van de studiegroep was Christopher Wren, hij doceerde aan Gresham College. Een van de twee secretarissen werd John Wilkins, zwager van Oliver Cromwell. Na de val van Cromwell was hij, net als veel collega's, zijn hoge universitaire functie kwijtgeraakt. De andere secretaris was Henry Oldenburg. In januari 1661 ontving de studiegroep op voorspraak van Robert Moray de goedkeuring van koning Karel II en werd aldus de *Royal Society*. In 1662 werd William Brouncker de eerste President. In de eerste Charter wordt Robert Moray genoemd als eerste *Fellow*.³²

Christiaan Huygens en Moray's vriend Alexander Bruce zouden een geschil krijgen over de patentering van de slingerklokken (Dielemans 2001:26). Tot 1666 onderhield Robert Moray de correspondentie met vader Constantijn en zijn zoon Christiaan Huygens, daarna gaf hij het over aan Oldenburg.

2.5 Henry Bennet, Graaf Arlington, secretary of State

Henry Bennet was *favourite* van King Charles II, *keeper of the privy purse* in 1661, *secretary of state* in 1662 en een van de *postmasters-general* in 1667 (Bluhm 1960).

Robert Moray was uitzonderlijk goed geïnformeerd over het oorlogsnieuws. Ik stel dat Henry Bennet, de eerste Graaf van Arlington, Robert Moray's belangrijkste informatiebron was.

De best geïnformeerde bron in Engeland zou koning Karel II zelf moeten zijn, maar deze werd vaak pas later geïnformeerd. Of zijn broer Jacobus, Hertog van York, *Lord High Admiral*, als hoofd van de Engelse marine moet hij de nieuwste feiten over uitgevoerde en verwachte zeeslagen hebben gekend. Jacobus was de bevelvoerder geweest van de Engelse vloot bij de Slag van Lowestoft.³³ Maar Moray's strijdmakker Henry Bennet, Earl of Arlington, was als *secretary of state* op de hoogte van het oorlogsgebeuren ter land en ter zee. Bovendien was hij de architect en opdrachtgever van het spionnennetwerk waardoor Williamson en Downing hun informatie ontvingen en verwerkten. Tenslotte was Graaf Arlington verantwoordelijk voor het aanleveren en managen van de reeks maîtresses van koning Karel II. Dat was een van de twistpunten tussen koning Karel II en Edward Hyde, eerste graaf van Clarendon, chief minister.³⁴ ³⁵ Uiteindelijk daarom

---

31 Dit is het onderwerp van de Tweede Graad van de vrijmetselaars (Robert Lomas)

32 https://royalsociety.org/-/media/Royal_Society_Content/about-us/history/Charter2_English.pdf?la=en-GB&hash=A5C7F60AAF0B7D5CDA4200756AFD32D8

33 https://nl.wikipedia.org/wiki/Zeeslag_bij_Lowestoft

34 <https://www.historyofparliamentonline.org/gallery/members/henry-bennet-1st-earl-arlington-%281618-85%29>

35 https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Hyde%2C_1st_Earl_of_Clarendon

valt mijn keus op Graaf Arlington, als de best geïnformeerde Engelsman in 1665/1666.

Links: Henry Bennet (1618-1685), first Earl of Arlington (uitsnede van portret in olieverf op canvas naar Sir Peter Lely, ca. 1660-1665)³⁶
Rechts: Elizabeth van Nassau-Beverweerd (1633-1718) (portret Gerard van Honthorst, 1651)³⁷, in 1665 getrouwd met Henry Bennet. Zij werd ook wel Isabelle genoemd

In maart 1665 trouwde Henry Bennet in London met Elisabeth van Nassau-Beverweerd, dochter van Lodewijk van Nassau-Beverweerd. Haar vader was in februari in Den Haag overleden. Lodewijk van Nassau-Beverweerd (1602-1665) was de enige overlevende zoon van Maurits, prins van Oranje.³⁸ Van 1660-1662 was hij speciaal ambassadeur van de Staten van Holland aan het hof van Karel II. Zeven jaar eerder, in 1659 was zijn tweede dochter Emilia van Nassau-Beverweerd gehuwd met Thomas Butler, Earl of Ossary. Zij hadden elkaar ontmoet tijdens de ballingschap van Karel II in Nederland. Afgezien van de aantoonbare vervlochtenheid ken ik geen aanwijzing dat de twee zusjes een politieke rol speelden tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog, ik heb er ook niet naar gezocht.

³⁶ <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw00179/Henry-Bennet-1st-Earl-of-Arlington> (National Portrait Gallery, aanvragen Creative Commons)

³⁷ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth_van_Nassau-Beverweerd_\(ca.1635-1718\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth_van_Nassau-Beverweerd_(ca.1635-1718).jpg)

³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Louis_of_Nassau,_Lord_of_De_Lek_and_Beverweerd

2.6 De tijdelijke verhuizing (juni 1665-januari 1666) van de *Royal Society* naar Oxford tijdens The Great Plague in London

In 1663/64 woedde er een pestepidemie in Nederland. In Amsterdam overleed ca. 10% van de stadsbevolking.³⁹ Door de uitbraak van de Tweede Engel-Nederlandse oorlog verzwakten de maatregelen in London en begin 1665 trok de pestepidemie waarschijnlijk vanuit Amsterdam London binnen. Uiteindelijk zou een kwart van de Londense bevolking overlijden⁴⁰.

In mei 1665 nam het aantal doden toe en begon de bevolking de epidemie serieus te nemen. Uit vrees voor de pest in Londen schortte de *Royal Society* na 28 juli 1665 zijn vergaderingen op. Oldenburg bracht Spinoza daarvan op de hoogte maar noemde hem niet de namen van de leden met wie hij de werkzaamheden in klein verband voortzette. Eigenlijk kende Spinoza alleen Robert Boyle met wie hij vanaf 1661 via Oldenburg onregelmatig correspondeerde, en natuurlijk Christiaan Huygens. In de herfst verhuisde het Hof tijdelijk naar Oxford, dat gevrijwaard was gebleven van de pest. Robert Moray verhuisde eind september met het Hof mee. Boyle en nog een paar leden woonden al in Oxford. Samen begonnen de *Oxford Fellows of the Society* regelmatige wekelijkse bijeenkomsten, met name Moray, Petty, Wallis en Boyle. Waar vroeger de secretaris de binnengekomen brieven in de vergadering las, waar leden met elkaar in gesprek gingen en vragen konden stellen, moesten zij nu hun vragen stellen in brieven aan secretaris Oldenburg, die in Londen was achtergebleven (Hall 2002: 96-98, 101/102).

Oldenburg beschouwde Robert Moray als (tijdelijk) President van het clubje leden in Oxford en meende dat men daar een quorum van 9 *Fellows* zou hebben voor het nemen van besluiten van de *Royal Society* (HO423 Oldenburg to Moray 4 October 1665). Uiteindelijk zou de tijdelijke afstand van London bestaan tussen mei 1665 met de komst van de Great Plague, tot december 1665 / januari 1666.

2.7 *Political intelligence* in de brieven tussen Oldenburg en Spinoza en in de leidende brieven van Moray

In het najaar van 1664 schreef Oldenburg regelmatig aan Robert Boyle over de spanningen van Engeland met Holland. Op 25 augustus 1664 schreef Oldenburg aan Boyle dat hij belangrijk (politiek) nieuws had uit Holland, over schermutselingen bij Guinee aan de Westkust van Afrika. Oldenburg meende dat een oorlog met Holland niet afgewend kon worden en hij noemde daarbij de naam van Downing (de Engelse ambassadeur/informant in Den Haag). Een maand later herhaalde Oldenburg die boodschap met verwijzing naar Major Holmes en schreef dat zijn rooftocht naar West Afrika de grondslag was voor een onvermijdelijke oorlog. Weer een maand later schreef hij aan Boyle dat de Staten van Holland de actie van Holmes nooit zouden tolereren. De Hollanders 'use much of ye Foxe' in hun zaak tegen de Engelsen, vond Oldenburg. Op 3 november 1664 schreef hij aan Boyle over de pendulums van 'Zulichem' en noemde hij dat hij een antwoord aan (ambassadeur) Downing had gezien (HO322, HO325, HO331, HO342, HO346).

---

³⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Pestepidemie_in_Amsterdam

⁴⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Plague_of_London

Schepen onder de kust voor anker (Willem van de Velde, ca. 1660)⁴¹

Kort na het begin van de Engelse oorlog (4 maart 1665) pakte Oldenburg zijn pen weer op. In vier brieven (HO371 28Apr65, HO406 20Sept65, HO433 12Oct65 en HO446 08Dec65) correspondeerde Oldenburg met zijn vriend Spinoza, met toenemende aandacht voor ogenschijnlijk publieke politieke zaken, terwijl de oorlog al aan de gang was. Spinoza bewaarde de brieven van Oldenburg en hij bewaarde ook de originele concepten van zijn Latijnse brieven aan Oldenburg.

In een overlappende periode, tussen 23 juli 1665 en 8 januari 1666 zond Sir Robert Moray, Stichter en Fellow van de *Royal Society*, een vijftiental brieven aan Henry Oldenburg, deze zijn bewaard in de archieven van de *Royal Society*. Er zijn ongeveer vijftien brieven van Oldenburg aan Moray geïdentificeerd, waarvan ongeveer de helft is bewaard gebleven.

(...) Moray's papers (including all Oldenburg's letters to him) have disappeared. .... Oldenburg seems to have furnished him with news of

---

⁴¹ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_van_de_Velde_de_Jonge#/media/Bestand:Schepen_onder_de_kust_voor_anker_\(Willem_van_de_Velde_II\).jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_van_de_Velde_de_Jonge#/media/Bestand:Schepen_onder_de_kust_voor_anker_(Willem_van_de_Velde_II).jpg)

possible political significance, a service he was to fulfil for other politicians later. In the Royal Society Moray was the main channel of communication with Christiaan Huygens; he was also regarded as a wise counselor in all its affairs. (Hall 1964-II: HO386 Sir Robert Moray to Oldenburg 23 July 1665, NOTES)

In de onderlinge correspondentie tussen Robert Moray en secretaris Oldenburg (Hall 1986) komen passages voor met een politiek karakter. Moray laat zulke passages staan zonder aanduiding, Oldenburg noemt ze soms *State news* of *news of state* of *political news*. Als Oldenburg aan Moray politieke informatie rapporteert, benoemt Moray ze meer neutraal als *informations* of *nouvelles*.

Uit de correspondentie blijkt dat Moray bijzonder goed op de hoogte was van de oorlogsontwikkelingen. Ook is duidelijk dat Moray er bij Oldenburg op aandrang om (van zijn correspondenten) meer informatie te verkrijgen. Tenslotte is duidelijk dat Moray in zijn brieven aan Oldenburg, secretaris van de *Royal Society*, wetenschap en politiek door elkaar liet lopen. Het zal niet eenvoudig zijn geweest om de principes te handhaven in de periode dat het secretariaat in London gescheiden was van de *Fellows* in Oxford.

3. Een verticaal/horizontaal informatie model voor correspondenten

In dit hoofdstuk laat ik zien dat de brieven van Moray aan Oldenburg kunnen worden ondergebracht in een informatiesysteem. Het model roept associaties op met Moray's fascinatie met de vijfhoek (pentacle) en de vrijmetselarij maar ik draag hierover geen kennis. In het onderstaande informatie / intelligence model laat ik zien dat Moray een onzichtbare rol als *Informer* vervult maar de cijfers hebben geen symboolwaarde.

	<p>"Moray thus plays the secret agent with evident enjoyment and in doing so associates the pentacle, and the stars with which it is equated, with secrecy and hidden mysteries. It symbolises invisibility, which was a major theme in Rosicrucian literature, and which is bracketed with both the Rosicrucians and Masonry in the 1620s poem previously quoted - 'second sight' consists of 'seeing' events in the future" (Stevenson 1984: 405-431)⁴².</p>
<p>De vijfhoek van Robert Moray⁴³</p>	<p>Robert Moray's fascinatie met de vijfhoek</p>

Tabel 1. Een geconstrueerd informatie/intelligence model met vijf actoren

De briefwisseling van a) Moray met Oldenburg en van d) Oldenburg met Moray laat zich onderbrengen in een *Intelligence model* met vijf actoren (horizontaal). Deze briefwisseling overbrugt een al lopende Correspondentie (verticaal).

⁴² <https://www.st-andrews.ac.uk/history/ssne/item.php?id=6599>. Citaat Stevenson aangehaald door Institute of Scottish Historical Research, University of St. Andrews

⁴³ https://freemasonry.bcy.ca/anti-masonry/pentagrams_additional.html

De informatie is gemodelleerd naar de correspondentie met Spinoza in oorlogstijd. Ik heb gebruik gemaakt van de nog resterende gearchiveerde briefwisseling van a) Moray en d) Oldenburg, en de vrij volledig bewaard gebleven Correspondentie van b) Oldenburg en c) Spinoza. Voor de correspondentie met andere Correspondenten, zoals Serrarius in Amsterdam kan in beginsel eenzelfde model worden gehanteerd. Maar alleen in het geval van Spinoza is voldoende informatie bewaard gebleven.

Model Verticaal - Correspondentie

Het verticale model (grijs) biedt uitdrukking aan de correspondentie binnen de vriendschapsverhouding van de Correspondenten. De Correspondenten zijn geen leden van de *Royal Society*, zij leveren een zijdelingse bijdrage.

Binnen de vriendschapsverhouding van Translator en Correspondent kunnen vragen om informatie worden gesteld en antwoorden daarop gegeven.

Correspondent c) is niet op de hoogte van de briefwisseling die boven zijn hoofd door a) en d) wordt gevoerd en die vragen om informatie beïnvloedt.

Vragen en informatie van buitenstaanders kunnen leiden tot meer en betere vragen om informatie. Dit kan leiden tot een verhoogde *opbrengst aan intelligence*. De Translator kan een hogere financiële vergoeding proberen te bedingen als uitdrukking van de toegenomen waarde van deze *Intelligence*. Maar de *Intelligence authorities* kunnen ook wantrouwig worden over een breed ingelichte Translator en zijn bronnen.

	Informer	Translator	Correspondent	Reporter	Archiv ve
Actor / fase	a.	b.	c.	d.	e.
		Lopende Correspondentie binnen functie en vriendschap	Lopende Correspondentie binnen functie en vriendschap		
	Uitnodiging Deelgenoot informatie Behoeft informatie	Vraag om informatie	Antwoord informatie	Terugmelding	
		Opbrengst Intelligence?	Kosten Intelligence?		
		Supervised by Intelligence authorities	Supervised by Intelligence authorities		

Model Horizontaal - Actoren

a. Moray is de *Informer*, de leidende actor die het systeem heeft bedacht, laat werken en daaraan leiding geeft zonder zichzelf bekend te maken. De Informer verbindt zich niet, hij stelt geen vragen en geeft geen opdrachten. Hij constateert dat er kennislacunes bestaan, hij stuurt de Reporter op geleverde informatie en hij zorgt voor beloning. Hij schrijft in de *We – form*, zonder dat duidelijk is of hij de Koning bedoelt, of een hoge functionaris aan het hof. Als Informer kan hij zich terugtrekken zonder een duidelijk spoor na te laten, het systeem blijft als vanzelf lopen.

b. Oldenburg is de *Translator*, hij vertaalt de kennislacunes in vragen aan zijn correspondenten met wie hij een vriendschapsverhouding onderhoudt.

c. Spinoza is één van de *Correspondenten* die een vriendschapsverhouding onderhoudt met de Translator. Hij kan de vragen van de Translator beantwoorden, of besluiten om dat niet te doen. Zijn besluit heeft invloed op de vriendschapsverhouding. Hij weet niet van het bestaan van de Informer en van diens invloed op zijn Correspondence.

d. Oldenburg keert terug als *Reporter*, hij rapporteert de in Correspondentie ontvangen informatie terug aan de Informer Moray.

e. De *Royal Society* beperkt zijn rol tot *Archivaris* van ontvangen documentatie van de andere actoren. De politieke informatie geleverd door de Correspondenten aan de Secretaris valt buiten de beleidsverantwoordelijkheid van de *Royal Society*. Het wordt gezien als de persoonlijke verantwoordelijkheid van de secretaris, die staat bekend als vriend van de Correspondent.

Tabel 2. Intelligence model met vijf actoren Moray, Oldenburg, Correspondent, Oldenburg, Archief Royal Society in acht fasen

Moray's vragen aan Oldenburg betreffen een vijftal inhoudelijke onderwerpen, twee onderwerpen gaan over de inrichting/rapportage, een over kometen waar

Hooke meer van weet. Hieronder een overzicht in steekwoorden van de belangrijkste onderwerpen op datumvolgorde:

- Bedankje voor informatie (HO386 23Jul65)
- Organisatie van rapportage (HO386 23Jul65)
- We hear nothing .... Wee have it from sure hands in Holland ....Verwachte zeeslagen tussen Engeland en de Nederlanden (HO386 23Jul65; HO395 22Aug65)
- We hear nothing .... Wat de Prins van Oranje zal doen en wat zijn positie is (HO395 22Aug65)
- Bedankje voor informatie (HO402 31Aug65)
- We hear that ... de Engelse vloot is weer uitgevaren (HO402 31Aug65)
- What employment .... Wat gaat Christiaan Huygens doen aan het hof van de Franse koning (HO409 09Sep65)
- Kircher's *Onderaardse Wereld* [door Oldenburg ingebracht en gerapporteerd met kopie brief van de *odd Hollander*] (HO406 Sep65)
- De Bisschop van Munster ... passeert de Ijssel (HO418 28Sep65)
- You say nothing .... De inval van de Bisschop van Münster in het oosten en noorden van de Nederlanden (HO421 30Sep65)
- Rapportage van politiek nieuws op apart blad (HO432 11Oct65)
- The Bisschop van Munster schrijft aan zijn vertegenwoordiger (HO446 05Nov65)
- Hooke zal jouw Hollander tevreden stellen over kometen (HO462 27Nov65)

In Tabel 2 zijn de verkorte teksten opgenomen als opmaat van het Intelligence model. Het model valt te lezen van links naar rechts; de laatste kolom RS is passief omdat correspondentie met Correspondenten als *private affair* wordt beschouwd, zie hoofdstuk 2. De briefwisseling met correspondenten (voor zover bewaard gebleven) wordt door de *Royal Society* wel geregistreerd en gearchiveerd.

	Informer	Translator	Correspondent	Reporter	Archieve
Actor / fase	a. Moray aan Oldenburg ⁴⁴	b. Oldenburg aan Spinoza ⁴⁵	c. Spinoza aan Oldenburg ⁴⁶	d. Oldenburg aan Moray ⁴⁷ (and Boyle)	e. RS
1		HO371 Ep25 28apr1665 Het is alleen deze onzalige oorlog die verhindert de boeken naar u over te sturen.	HO374 Ep26 00mei1665 ... bij Christiaan Huygens geïnformeerd naar u en uw gezondheid.		
2	HO386 23Jul65 I thank you kindly for the informations you give me. I dare not invite you to do so as often as you have any thing of moment to impart knowing how little time you have. .... We hear nothing of any kind of application made by the Dutch. Wee have it from sure hands in Holland that De Witte goes to sea in Opdam's their fleet is to be 107. or 108. sails, ours is already past 90. & 20 more are going whereof the Souverain is ours, to be commanded by Sr Js Smith and to carry no flag. HO395 22Aug65 It is lyke enough by this time there has been a new fight: and wee hope to have cause to thank God mightily for the event of it. (...)	Niet bewaard <<Sep65*	Niet bewaard 04Sep65*	HO417 28Sep65 The Dutch Fleet have their Rendez-vous at Goree where De Witt is said to bee, and to bragg still of a resolution to come once more abroad before winter, and to find out the English.	Originelen a en d in archief RS

44 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677&aut=Moray%2C+Robert>

45 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Spinoza&aut=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677>

46 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677&aut=Spinoza%2C+Baruch%2C+1632-1677>

47 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Moray%2C+Robert&aut=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677>

	Wee hear nothing of that [?] put about the p. of Orange.				
3	<p>HO402 31Aug65 I thank you for all the other nouvelles you impart ... we hear that they [the English fleet] set saile on Sunday last, it is not improbable there may have been a fight by this time : only some apprehend much that the Dutch Fleet may be already gone in again, & either the ships that were at Bergen⁴⁸ gone with them, or left there till ours be come home ... HO409 9Sep65 What employment pray do you think the French king may have for Mr. Hugens?</p>	<p>HO406 Ep29 14-28Sep65 Kirchers <i>Onderaardse wereld</i> is in onze Engelse wereld nog niet verschenen. ... Dagelijks verwachten wij hier nieuws over een tweede zeeslag, of het moest zijn dat uw vloot zich weer in de haven terugtrekt. Die dapperheid, waarover gij blijkens uw brief met elkaar discussieert, is er een van wilde dieren, niet van mensen ... Hoe, vraag ik u, denken uw landgenoten over de slingeruurwerken van Huygens? ...</p>	<p>HO422 Ep30 01Oct65 <u>Fragment 1</u> <i>De onderaardse wereld</i> van Kircher heb ik gezien ten huize van de heer Huygens ... Ge wilt graag weten hoe men hier te lande denkt over de nieuwe slingeruurwerken van Huygens ... dat de instrumentmaker ... geheel met het werk is opgehouden omdat hij ze niet kan verkopen. Maar ik geloof dat hij op het ogenblik aan niets zozeer denkt als aan zijn Franse reis Naar zijn verhandeling over de beweging ... ziet men tevergeefs uit, denk ik. <u>Fragment 2</u> Tot nog toe heb ik niet vernomen dat enige Cartesiaan de verschijnselen van de jongste kometen verklaart</p>	<p>HO427 07Oct65 [Oldenburg stuurde Fragment 1 van HO422 01Oct65 van Spinoza aan Moray, met volgende toelichting:] ... a letter from an odd Philosopher yt lives in Holland, but no Hollander, who having lately conversed with M. Hugens,⁴⁹</p>	<p>Origin elen a en d in archief RS</p>

48 De rijke Retourvloot van de VOC zoekt schuiling in de Baai van Bergen (Noorwegen) en werd aangevallen door een Engels flottielje op 12 augustus 1665. https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_in_de_Baai_van_Bergen

49 'Odd' kan veel negatieve betekenissen hebben, Stan Verdult acht het mogelijk dat Oldenburg [die zich zo vaak vriend van Spinoza heeft genoemd], 'uitheems', of 'buitenlands' heeft bedoeld.
<http://blog.despinoza.nl/log/spinoza-an-odd-philosopher-volgens-henry-oldenburg.html>

4	<p>HO418 28Sep65 The Bishop of Munster versus the States of Holland passing the Ijsel</p> <p>HO421 30Sep65 You say nothing of the B. of Munster.⁵⁰ Wee hear hee was to pass the Isel as on Tuesday or Wednesday last. However wee have seen the declaration hee sent to the States ...</p> <p>HO431 10Oct65 Your letters are <i>magna pars</i> of the entertainment of our Meetings</p> <p>HO432 11Oct65 I would have you in your letters to me put all newe matters that have nothing to do with our philosophical commerce, into a paper apart</p>	<p>HO433 Ep31 12Oct65 Mocht ge verder nog iets vernemen over ... de heer Huygens en over het succes van zijn slingeruurwerken ... alsmede over zijn verhuizing naar Frankrijk ...</p> <p>... wat men bij u denkt over een vredesverdrag, over de bedoelingen van het Zweedse leger ... en over de vorderingen van de bisschop van Munster.</p>	<p>HO449 Ep32 20Nov65 Over het succes van zijn [Huygens] slingeruurwerken en het tijdstip van zijn verhuizing naar Frankrijk kan ik u nog niets met zekerheid schrijven.</p> <p>De bisschop van Munster is .... nog niets opgeschoten, hij zal ... Friesland slechts met grote verliezen kunnen verlaten.</p> <p>Het is wel zeker dat hij alleen op advies van een of ander verrader aan deze onderneming heeft durven beginnen.⁵¹</p> <p>Hoop op vrede met de Engelsen is niet te bespeuren.</p>	<p>HO447 07Nov65 I thank you for what you communicate of Munster; for it was indeed news to me. What ye Suede intends, ye Dutch say, they know not, nor what Brandenburg. Yesterday I recaved a letter from Amsterdam wch sath, yt ye Bishop is broken into Friesland....</p>	Origin elen a en d in archieff RS
5	<p>HO446 05Nov65 The B. of Munster writes to his Resident here. Hee hath retaken Appelen [Appelscha]: that hee hath posted □ all the places hee hath taken well with all provisions & posted himself so strongly that all the forces in the Low</p>	<p>HO467 Ep33 08dec65 Nu ga ik over tot de politiek. Daar verschijnt nog geen hoop van vrede tusschen Engelant en Nederlant.</p>	<p>? <d'Antwoord op deze brief word gemist></p>	<p>? (geen respons naar Moray)</p>	

⁵⁰ In juni 1665, tijdens de Tweede Anglo-Nederlandse Oorlog, sloot Henry Bennet, graaf Arlington, minister van buitenlandse zaken, een geheim verdrag met Bernard von Galen, bisschop van Münster. Met Engelse financiële steun viel Von Galen op 22 september 1665 oost-Nederland en daarna noord-Nederland binnen. Hiermee was de aanvankelijke zeeoorlog tussen Engeland en Nederland uitgebreid met een landoorlog, bekend als de Eerste Münsterse Oorlog.

⁵¹ Niet duidelijk is of Spinoza iemand in gedachten had met 'een of ander verrader'. Sir William Temple, ambassadeur van Engeland en bekend als tegenstander van de oorlog met de Staten van Holland, ging in juni 1665 naar Münster om te verzekeren dat de Bisschop van Münster zijn aanval op het oosten van Nederland zou doorzetten (Schutte 1983: p?).

	Countries will not dislodge him. HO462 27Nov65 Hook will satisfy your Hollander that would know if wee think the newe 2. Cometes. I do, for one. It is lyke enough.	Als ge kunt, vertel mij dan wat de Zweden en de Brandenburgers op het ogenblik ondernemen.			
6	HO479 08Jan66 [Laatste brief van Moray aan Oldenburg]				
<i>Archief</i>		<i>Archieven Spinoza Holland</i>	<i>Brievenboeken Spinoza Holland</i>		
7			Januari 1666 Post adresseren aan Monsieur Grubendol, London	HO523 15May66 [Eerste brief van Oldenburg aan Williamson]	Origin elen a en d in archief RS
8			Ho652 05Jul67 (Serrarius)		
<i>Archief</i>	<i>Archief RS</i>	<i>Archief RS</i>	<i>Archief RS</i>	<i>Archief RS</i>	
Informant		Joseph Williamson	Joseph Williamson		
<i>Bestemming</i>		<i>Lord Arlington</i>	<i>Lord Arlington</i>		

Het *Intelligence model* maakt gebruik van de stroom aan informatie binnen de Correspondentie (verticaal, grijs gearceerd). De Passages uit de weergegeven brieven (Brieven in oorlogstijd tussen Oldenburg en Spinoza) zijn zodanig geselecteerd dat ze kunnen laten zien het Intelligence model inhoudelijk werkt. De *conversation thread* laat zich zowel verticaal als horizontaal lezen.

De fasen van het *Intelligence model* zijn weergaven van de afspraken tussen Moray en Oldenburg, gemeten naar de kennis van Oldenburg als hij zijn volgende brief schrijft.

Moray, de ontwerper van het Intelligence model kan zich terugtrekken. Het systeem blijft vanzelf lopen zolang er in het circuit vragen worden gesteld en antwoorden worden gegeven.

Fasen in het model van informatievergaring

De zeven fasen in het model volgen de data van de brieven van de Translator Oldenburg aan zijn Correspondent Spinoza:

1. Oldenburg pakt correspondentie met Spinoza op.
2. Vraag van Moray of Oldenburg informatie wil verstrekken. Behoefte aan informatie. [opzet van het informatiesysteem]
3. Dankzegging voor geleverde informatie.

4. Nadere behoefte aan informatie. Politiek op apart blad. [aanpassing van het informatiesysteem]
5. Vorderingen van Bisschop van Munster in Nederland.
6. Laatste brief Murray aan Oldenburg.
7. Eerste brief aan Williamson.
8. Brief van Correspondent Serrarius [enige overgebleven brief]

Vijf personen betrokken bij de informatievergaring

Er zijn vijf natuurlijke personen betrokken: Moray, Oldenburg, Williamson, Arlington en de Correspondent (Spinoza, Serrarius of een ander) die informatie aanlevert. Naast de correspondentie tussen Oldenburg en Correspondent Spinoza kan het model ook worden toegepast op andere correspondenten van Oldenburg niet zijnde leden van de *Royal Society*, in Holland met name Serrarius en Boreel. De complete briefwisseling tussen Oldenburg en Serrarius is weliswaar verdwenen, met uitzondering van één brief (HO652 05Jul67) die in beslag is genomen toen Oldenburg in juli 1667 werd gearresteerd en opgesloten in de Tower. Die brief maakt aannemelijk dat Correspondent Serrarius over een langere periode informatie verstreekte aan Oldenburg. Daarnaast voerde Oldenburg briefwisselingen met een paar correspondenten in Frankrijk.

De werking van het informatiesysteem

De *Intelligence organisation* (Joseph Williamson) hoeft niet vooraf geïnformeerd te zijn over de afspraken tussen Moray en Oldenburg. Maar de briefwisseling met de Correspondenten valt wel onder Williamson's stille supervisie. Oldenburg zal daarom trachten om bij Williamson een vergoeding te bedingen voor de informatie die zijn Correspondenten in het circuit brengen. Voor Williamson werkt dat het gemakkelijkst als Oldenburg zelf verslag aan hem uitbrengt. Zolang de post wordt afgeleverd aan Pall Mall, London zou Williamson deze post moeten onderscheppen. Voor Williamson is het veel efficiënter als Oldenburg rechtstreeks aan hem rapporteert. Oldenburg zal in dat geval gemakkelijker een vergoeding kunnen bedingen.

Ook Arlington mag tevreden zijn met het *Intelligence system* van Moray: hij zal zijn informatie aangeleverd krijgen in de rapportages van Williamson.

Tabel 3. De brieven-cyclus Oldenburg en Spinoza in 1665, met leidende brieven van Moray (Oxford) aan Oldenburg (London) en rapportages van Oldenburg aan Moray, april–december 1665.

	Informer	Translator	Correspondent	Reporter	Archive
Author	a. Moray aan Oldenburg ⁵²	b. Oldenburg aan Spinoza ⁵³	c. Spinoza aan Oldenburg ⁵⁴	d. Oldenburg aan Moray ⁵⁵	e. Royal Society
1		1665.04.28 HO371 Ep25 28Apr65	1665.[05].00 HO374 Ep26 00May65	[1665.<07.23]* ⁵⁶	
2	<i>Richmond</i> HO386 M1/5 23Jul65 <i>Salisbury</i> HO395 M1/6 22Aug65	[1665].[>05<09]. 00]* ⁵⁷ Jul/Aug65?	[1665.09.04]* HO398 Ep-- 04Sep65	HO392 * 11Aug65 HO399 * 26Aug65 (zie HO397 Boyle OB33 24Aug65)	MS/M1/5 23Jul65 MS/M1/6 22Aug65 MS/OB/33 24Aug65
3	HO402 M1/7 31Aug65 HO409 M1/8 09Sep65	1665.09.14-28 HO406 Ep29 14-28 (20) Sep65	1665.[10].[01] HO422 Ep30 01Oct65	HO412 OB35 18Sep65 HO417 OB/36a 28Sep65 HO419 OB/36 28Sep65 HO423 M1/11 04Oct65 HO424 OB/37 05Oct65 HO426 M1/13 Moray 00Oct65 HO427 O1/17 Moray 07Oct65 ⁵⁸ HO429 Moray* 09Oct65 HO430 OB38 10Oct65	MS/M1/7 31Aug65 MS/M1/8 09Sep65 MS/OB/36 28Sep65 EL/OB/36a 28Sep65 MS/OB/36a 28Sep65 MS/OB/37 05Oct65 EL/M1/13 30Sep65 EL/O1/17 07Oct65
4	HO410 M1/9 16Sep65 <i>Oxford</i> HO416 M1/10	1665.10.[22] HO433 – Ep31 12Oct65	1665.11.20 HO449 – Ep32 20Nov65	HO434 Moray* 12Oct65 HO445 Moray* 04Nov65	MS/M1/9 16Sep65 MS OB/35 18Sep65

52 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677&aut=Moray%2C+Robert>

53 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Spinoza&aut=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677>

54 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677&aut=Spinoza%2C+Baruch%2C+1632-1677>

55 <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/forms/advanced?rec=Moray%2C+Robert&aut=Oldenburg%2C+Henry%2C+1619-1677>

56 [Gepostuleerd*] Mogelijk mondeling

57 [Gepostuleerd*] Verloren of vernietigd

58 De brief van Oldenburg aan Moray over de *odd Philosopher* (Oldenburg to Moray M1/17 07Oct65) is bewaard gebleven in de correspondentie van Boyle. Deze overlevende brief kon gebruikt worden voor het reconstrueren van de brief van Spinoza, fragment I (HO422 Ep30 1665.10.].[01])

	26Sep65 HO418 M1/11 28Sep65 HO421 M1/12 30Sep65 XXXX M1/13 30Sep65 HO431 M1/14 10Oct65 HO432 M1/15 11Oct65		[Laatste brief in oorlogstijd van Spinoza aan Oldenburg]	HO447 O1/18 07Nov65 HO452 Moray* 14Nov65 HO457 Boyle 21Nov65 HO458 Moray* 21Nov65 HO459 Huygens 23Nov65 HO460 Moray* 23Nov65	MS M1/10 26Sep65 EL M1/11 28Sep65 MS M1/12 30 Sep65 EL M1/13 30Sep65 MS OB/38 10Oct65 MS M1/14 10Oct65 MS M1/15 11Oct65 Boyle 21Nov65 Huygens 23Nov65
5	HO438 M1/16 19Oct65 HO442 M1/17 29Oct65 HO446 M1/18 05Nov65 HO451 M1/19 12Nov65 HO454 M1/20 16Nov65 HO462 M1/21 27Nov65 HO464 M1/22 04Dec65	HO467 – Ep33 08dec65 [laatste brief in oorlogstijd van Oldenburg aan Spinoza]	[geen antwoord van Spinoza aan Oldenburg]	HO468M1/22a 09Dec65	MS M1/16 19Oct65 MS M1/17 29Oct65 MS M1/18 05Nov65 EL M1/19 12Nov65 MS M1/20 16Nov65 MS M1/21 27Nov65 MS M1/22 04Dec65
6	HO470 M1/23 15Dec65 HO477 H1/53 00Dec65 HO479 M1/24 08Jan66 [Laatste brief in oorlogstijd van Moray]				MS M1/23 15Dec65 MS M1/24 08Jan66
7			[Post adresseren aan Monsieur Grubendol, London]	HO523 Williamson 15May66 HO553 Williamson 31Jul66	MS S.P. 78/122 175 15May66 MS S.P. 78/122 229 31Jul66
8			HO652 05Jul67 Serrarius		
Informer	Robert Moray	Joseph Williamson	Joseph Williamson	Robert Moray	

Bestemming	Royal Society	Lord Arlington	Lord Arlington	Het Hof	
------------	---------------	----------------	----------------	---------	--

4. Fasen 1 tot 8 in de brievencyclus Oldenburg en Spinoza in oorlogstijd

De indeling in Fasen 1 tot 8 is bedoeld voor de systematische analyse van de tekst, zonder symboliek of diepere betekenis. In dit hoofdstuk worden enkele achtergronden bij de brieven uitgediept.

Fase 1.

Oldenburgs Eerste Oorlogsbrief van 28 april 1665 en Spinoza's antwoord van mei 1665

1.a) Voorlopende brieven van Moray aan Oldenburg tot april 1665

Er zijn geen voorlopende brieven van Moray bekend.

1.b) De eerste oorlogsbrief van Oldenburg

In zijn eerste Oorlogsbrief schrijft Oldenburg aan Spinoza over de redenen waarom hij het contact niet heeft onderhouden: drukke bezigheden en 'gruwelijke huiselijke rampen'. Hij zegt niet dat zijn vrouw begin februari 1665 na anderhalf jaar huwelijk is overleden (Hall 2002:89).

Oldenburg heeft met Boyle over Spinoza gesproken. 'Het is alleen deze onzalige oorlog die verhindert de boeken naar u over te sturen'.

Hij schrijft niet over zijn standpunt daarin: dat hij achter de wenselijkheid van deze oorlog tussen Engeland en Nederland staat vanuit het Engelse nationaal perspectief; dat de beëindiging van de oorlog voor Oldenburg zou moeten bestaan uit een snelle Engelse overwinning (HO371 Ep25, Londen 1665.04.28).

1.c) antwoord van Spinoza

Spinoza reageert verheugd omdat Oldenburg zegt dat hij het goed maakt. Die boodschap past bij wat hij van Christiaan Huygens en Serrarius heeft begrepen. Hij vertelt over zijn gesprekken met Huygens over diens waarnemingen⁵⁹.

Spinoza informeert niet naar Oldenburgs 'huishoudelijke rampen' en hij gaat niet in op Oldenburgs' uitspraak over de oorlog. (HO374 Ep26, Voorburg 1665.05.[00]).

Fase 2.

Een mogelijke Tweede Oorlogsbrief van Oldenburg [1665].[>05<09].[00]* tussen mei en september 1665, tussen de voorlopende brieven van Moray en Spinoza's antwoord [1665.09.04]* van 4 september 1665⁶⁰

Oldenburg heeft tussen mei en september 1665, vermoedelijk half/eind augustus een brief aan Spinoza gestuurd. In de systematiek van *Spinozaweb* zou zo'n brief gecodeerd kunnen worden als [1665].[>04<09].[00]* Een dergelijke brief van Oldenburg kan ingegeven zijn door twee voorlopende brieven van Moray aan

⁵⁹ In de zomer en herfst 1664 waren Christiaan en Constantijn langdurig uitgeweken naar Hofwijck in verband met de pest. Het is mogelijk dat Spinoza's gesprek(ken) met Christiaan Huygens in 1665 plaatsvonden in Hofwijck, Voorburg of in het huis van de familie Huygens aan het Plein, Den Haag. Daar stond Christiaan's apparatuur. April was het nog te koud in de buitenplaats Hofwijck, Voorburg. (Keesing 1984:..)

⁶⁰ *Spinozaweb* heeft de verloren brief van 4 september gecodeerd als 1665.09.04* (<https://spinozaweb.org/letters>)

Oldenburg. Het antwoord van Spinoza op 4 september 1665 past in de brieflijn Moray-Oldenburg.

De argumenten daarvoor zijn als volgt. Ten eerste omdat ik geen andere aanleiding kan vinden voor Spinoza's brief van 4 september. In alle bekende correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza stelt Oldenburg de vragen, Spinoza geeft antwoorden. Ten tweede omdat Spinoza als regel de brieven van Oldenburg snel beantwoordt, tenzij hij eerst informatie moet inwinnen. Ten derde omdat Spinoza het onderwerp 'dapperheid' niet in de bestaande brieven heeft ingebracht. Ten vierde omdat in de Aantekeningen-Opmerkingen bij de uitgave van Spinoza Brieven (Spinoza 1993?) geen rekening is gehouden met de leidende brieven die Sir Robert Moray aan Oldenburg stuurde.

Oldenburg's aanduiding van 'wilde dieren' in zijn brief van 14-18 september zou een kritische reactie kunnen zijn op een mogelijk antwoord van Spinoza in de verloren brief van 4 september in termen van 'ze hebben gevochten als leeuwen', of vergelijkbaar. Reageerde Spinoza misschien op Oldenburg's mogelijk commentaar op Lowestoft?

2. a) *Twee voorlopende brieven van Moray aan Oldenburg in juli/augustus 1665*
Tussen 23 juli en 22 augustus 1665 schrijft Robert Moray twee brieven aan Henry Oldenburg (HO386 en HO 395). De brieven als geheel gaan over onderwerpen van de *Royal Society*. Politieke thema's in die brieven zijn de voorbereiding van Holland voor verwachte zeeslagen [met een verwachte overwinning voor Engeland] en wat de Prins van Oranje zal doen.

(HO386 Moray to Oldenburg 23 July 1665)

I thank you kindly for the informations you give me. I dare not invite you to do so as often as you have any thing of moment to impart knowing how little time you have.⁶¹

Wee hear nothing of any kind of application made by the Dutch. Wee have it from sure hands in Holland that De Witte goes to sea in Opdam's, their fleet is to be 107. or 108. sails, ours is already past 90. & 20 more are going whereof the Souverain is ours, to be commanded by Sr Js Smith and to carry no flag.

(HO395 Moray to Oldenburg 22 August 1665)

I do not find de Ruytre escaping us does weigh at all with us.

...

It is lyke enough by this time there has been a new fight: and wee hope to have cause to thank God mightily for the event of it. There is nothing neglected here anyway. Wee hear nothing of that put about the p. of Orange.

Intelligence over de samenstelling van de Nederlandse vloot

Op 13 juni 1665 had de *Slag van Lowestoft* plaatsgevonden, met groot verlies voor de Nederlanden. Eind juni 1665, voor de brief van 23 juli waren Moray en

---

61 The letter [from Oldenburg] to which this is a reply has not been found, as Moray's papers (including all Oldenburg's letters to him) have disappeared. .... Oldenburg seems to have furnished him with news of possible political significance, a service he was to fulfil for other politicians later. (Hall 1965/1966:HO386 NOTES)

Oldenburg beiden nog in London. Er was nog geen noodzaak om brieven te schrijven want men kon elkaar wekelijks ontmoeten bij de *Royal Society*.

In zijn eerste brief van 23 juli 1665 aan Oldenburg toont Moray zich dankbaar voor informatie die Oldenburg hem heeft gestuurd.⁶² In deze brief dringt Moray zachtjes aan bij Oldenburg om meer informatie door te sturen, zodra Oldenburg daar tijd voor heeft. Er is geen brief met *informations* van Oldenburg aan Moray bekend. Dat kan mondeling zijn geweest, maar de bewoording doet vermoeden dat Oldenburg Moray in juli 1665 schriftelijk informeerde. Brief HO395 van 22 augustus 1665 bevat actueel oorlogsnieuws, zie citaat.

Zeeslag bij Lowestoft, juni 1665. HMS Royal Charles en de Eendracht (Hendrik van Minderhout, 1665) ⁶³

Uit Moray's brief van 23 juli 1665 blijkt dat Moray en de zijnen minstens drie weken voor het uitvaren van de Nederlandse vloot op 16 augustus geïnformeerd waren over het aantal Nederlandse schepen en dat de vloot onder leiding van Johan de Witt zou uitvaren.⁶⁴ Moray noemt niet zijn bron in Engeland, hij benoemt niet de 'sure hands in Holland' en hij geeft de bestemming van de

---

62 NOTES. The letter to which this is a reply has not been found, as Moray's papers (including all Oldenburg's letters to him) have disappeared. (Hall 1965/1966)

63 https://nl.wikipedia.org/wiki/Tweede_Engels-Nederlandse_Oorlog#/media/Bestand:Van_Minderhout_Battle_of_Lowestoft.jpg

64 De Ruijters vloot telde 93 oorlogsschepen, twaalf branders en twintig galjoten en adviesjachten (Prud'homme van Reine 2007: 156)

Engelse oorlogsvloot niet aan.⁶⁵ Met deze openingsbrief geeft Moray geheime en actuele oorlogsinformatie door aan Oldenburg. 'We hear nothing...' impliceert dat Moray aan Oldenburg vraagt om bij zijn Nederlandse correspondenten meer informatie in te winnen. Deze passage van Moray duidt op kennis verkregen uit spionage. De meest betrouwbare spionagecorrespondent in Nederland was ambassadeur George Downing in Den Haag, deze liet zich o.a. informeren door de Nederlandse spion Liewe van Aitzema en rapporteerde aan Graaf Arlington.⁶⁶

Intelligence over de Nederlandse admiraal De Ruyter

Moray vond dat er geen belangstelling was voor de ontsnapping van De Ruyter. De Ruyter was in mei 1664 op kruistocht gestuurd naar de kapersnesten aan de Middellandse Zee. In oktober voer hij verder op een geheime opdracht van de Staten-Generaal om aan de kust van West-Afrika forten van de *Royal Company* (concurrent van de WIC) te her/veroveren, om te beginnen het eiland Goeree. In februari 1665 [nog voor het uitbreken van de oorlog] maakt hij de oversteek over de Atlantische Oceaan om zoveel mogelijk schade toe te brengen aan de Engelse nederzettingen in het Caraïbische gebied. In juni begon hij de grote oversteek huiswaarts, hij moest noordelijk van Schotland terugkeren en Engelse eskaders zien te ontwijken. Via de Engelse gezant in Den Haag, Sir George Downing waren de Engelse autoriteiten op de hoogte van De Ruijter's terugreis⁶⁷ en stuurde de Engelse oorlogsvloot onder Lord Sandwich uit (De Bruin 1991:479; Doedens en Mulder 2016:71). De Ruyter voer langs de Noorse kust en wist via Helgoland de Eems te bereiken. Door dichte mist kon hij 'als door een wonder' ongezien de vloot van Lord Sandwich te passeren. Op 6/7 augustus 1665 ankerde De Ruijter op de rede van Delfzijl. Hij had niet één schip verloren. Onderweg had hij dertig Engelse schepen verkocht of vernietigd. Heel Nederland liep uit om De Ruijter en zijn mannen toe te juichen (Prud'homme van Reine 2007: 123-151, Doedens & Mulder 2016: 76). Het was een mentaal keerpunt in de oorlog.

Intelligence over de Slag bij Bergen en over prins Willem III

De Slag in de Baai van Bergen (12/13 augustus 1665) wordt indirect genoemd in de brief van Moray aan Oldenburg (HO395). Met de hulp van de Noorse landbatterij slaagden de Nederlanders er maar nauwelijks in om de uitzonderlijk rijke retourvloot van de VOC te verdedigen tegen de aanvallende Engelse schepen.

Van het grootst belang voor de oorlogshandelingen was de houding van de jonge Prins van Oranje. Zijn moeder, Maria Stuart, de oudste zus van de Engelse koning Karel II, was in september 1660 naar Engeland gegaan en twee maanden later daar overleden. Moray's 'We hear nothing ...' is ook hier een verzoek om informatie.

---

65 Pepys noteerde op 22 juli 1665 als 'groot geheim' dat de Engelse vloot op weg was naar Texel. 'Our fleet under my Lord Sandwich being about the latitude 55 (which is a great secret) to the Northward of the Texell.' <https://www.pepysdiary.com/diary/1665/07/22/>

66 Resident Liewe van Aitzema (Friesland) voorzag Downing van politiek nieuws, Downing gaf het door aan de Engelse regering

67 Van Aitzema wist dat de staatse vloot bij Texel samenkwam. (bron?)

*Slag in de Baai van Bergen, augustus 1665 (Arnold Bloem, 1670)*⁶⁸

Fase 3.

Oldenburgs Derde Oorlogsbrief van 14-28 september 1665 met de voorlopende brieven van Moray en Spinoza's antwoord van oktober 1665

3. a) *Twee voorlopende brieven van Moray aan Oldenburg in augustus / september 1665 (HO402, HO409)*

Intelligence over de poging van de Engelsen om de Nederlandse vloot te verrassen

Vijf dagen na Delfzijl kreeg De Ruyter, nu opperbevelhebber van de vloot, opdracht om de handelsschepen uit Bergen naar Nederland te escorteren. Op 16 augustus 1665 (dat is drie weken na deze eerste brief van Moray) voer de vernieuwde Nederlandse vloot weg van de Rede van Texel onder leiding van Johan de Witt. De Engelse vloot lag hen op te wachten en blokkeerde de uitgang van het Marsdiep. Raadspensionaris Johan de Witt peilde de diepte van het Spanjaardsgat vanuit een roeiboot met een handlood en stuurde eigenhandig de staatse schepen door het Spanjaardsgat langs de oostzijde van Texel naar

⁶⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_in_de_Baai_van_Bergen#/media/Bestand:BloemVaagen1665.jpg

buiten.⁶⁹ ⁷⁰ Twee dagen later voegde De Ruijter zich bij de vloot en bij De Witt. Christiaan Huygens had speciaal voor De Witt een zeeziektebed geconstrueerd. (Prud'homme van Reine 2007: 157).⁷¹

Op 30 augustus voer hij de haven van Bergen binnen. Op de terugtocht werd de vloot door storm uiteengedreven en Lord Sandwich wist een tweetal Oost-Indiëvaarders te overmeesteren. Een groot treffen bleef uit en half september was de vloot terug in Nederland (Prud'homme van Reine 2007: 155-156; Doedens en Mulder 2016: 76-77).

Intelligence over de bedoelingen van Christiaan Huygens

Robert Moray was binnen de Royal Society verantwoordelijk voor de contacten met Constantijn Huygens en Christiaan Huygens.⁷² Christiaan ging wonen in Frankrijk, dat lag politiek gevoelig omdat Frankrijk zich opmaakte om de Bisschop van Münster, die door Engeland werd gesteund, uit Nederland te verjagen (HO416 26Sep65).

Oldenburg beantwoordt Moray's vraag naar de Franse koning niet in zijn aansluitende brief. Later die maand spreekt Moray af met Oldenburg dat Oldenburg als eerste de binnengekomen brieven van Christiaan zal lezen.⁷³

3. b) De derde oorlogsbrief van Oldenburg

Op 20 september 1665, in de derde Oorlogsbrief, schrijft Oldenburg aan Spinoza: Dagelijks verwachten wij hier nieuws over een tweede zeeslag, of het moest zijn dat uw vloot zich weer in de haven terugtrekt. Die dapperheid waarover gij blijkens uw brief met elkaar discussieert, is er een van wilde dieren, niet van mensen. (HO406 Ep29, Londen 1665.09.14-28).

De eerste zeeslag (Lowestoft, 13 juni 1665) was een overwinning van Engeland.⁷⁴ Oldenburgs beeld van de Nederlandse vloot die zich terugtrekt⁷⁵, gekoppeld aan zijn kritiek op dapperheid, geeft aan de lezer (i.c. Spinoza) een beeld van Nederlandse lafheid, in plaats van dapperheid. Dat komt terug in Nederlandse gedichten over Lafhartige Kapiteins. (Scheurleer 1914:133-142).⁷⁶

---

69 Raadspensionaris De Witt, de loods met de handlood.

<https://www.historischecartografie.nl/kaarten/2010/02/loods-op-kaart-van-nicolaas-witsen/>

70 Geschiedenis van Hors en Spanjaardsgat.

https://www.klif6.nl/jl/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=150

71 [Dat zal een creatieve variant zijn geweest van de ophangingsmechaniek van de *pendulum watches* aan boord bij captain Richard Holmes in 1664 - WG].

72 Gedurende de oorlogsjaren 1665/6 is geen correspondentie met Robert Moray terug te vinden in de Correspondentie van Constantijn Huygens (<http://resources.huygens.knaw.nl/briefwisselingconstantijnhuygens>). Christiaan Huygens correspondeerde intensief met Oldenburg (<https://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=huyg003>)

73 Christiaan Huygens adresseerde zijn brieven aan Robert Moray 'Chevalier et du Conseil Privé du Roi pour des affaires d'Ecosse, Whitehall, Londres. (https://makiningscience.royalsociety.org/s/rs/items/EL_H1_49/97b107)

74 Boas Hall schrijft dat Oldenburg verrassenderwijs nergens in zijn correspondentie verwijst naar de twee eerste zeeslagen van 20 mei 1665 (Hamburg konvooi) en 3-5 juni 1665 (Lowestoft) (Hall 2002:93-94). Dat is onjuist: in zijn brief aan Spinoza verwijst Oldenburg naar Lowestoft zonder datum en naam te noemen.

75 Op 14 augustus 1665 zeilde de vernieuwde Nederlandse vloot uit om de Engelsen aan te vallen, maar door het slechte weer kwam het in 1665 niet meer tot een slag (Spinoza. 1991. Briefwisseling. Aantekening bij Brief 29, alinea 4, p. 470)

76 Na de Slag bij Lowestoft werd in Nederland alom gesproken, gedicht en gezongen over de lafheid van een aantal Nederlandse kapiteins (drie werden er geëxecuteerd), officieren en matrozen.

https://www.dbnl.org/arch/sche055vanv02_01/pag/sche055vanv02_01.pdf

3. c) *het antwoord van Spinoza aan Oldenburg*

In zijn antwoord gaat Spinoza uitdrukkelijk in op de aansporing van Oldenburg en Boyle om zijn wetenschappelijke gedachten kenbaar te maken.

Het laatste deel van de brief van Spinoza bevat antwoorden op de dringende vragen van Oldenburg. [Waarom vraagt Oldenburg naar de plannen van Huygens? Moray is immers diens correspondent?].

Spinoza gaat in op de vorderingen van de Bisschop van Munster, hoop op vrede met de Engelsen die niet te bespeuren is, Overijssel en de Prins van Oranje en mogelijke plannen van Zweden (Ep30 HO422 Voorburg 1665.[10].[01]).

3. d) *Rapportage van Oldenburg aan Moray*

Oldenburg stuurt Moray fragment 1 van een brief van *an odd Philosopher* (= Spinoza) over Christiaan Huygens en diens *pendulum watches*. Een paar dagen later stuurt hij fragment 2 aan Boyle. (HO417 Oldenburg to Moray 28 September 1665) ⁷⁷

Intelligence van Oldenburg aan Moray uit Franse en Nederlandse bronnen

Op 28 september stuurt Oldenburg zijn eerste (?) rapportage aan Moray. Hij noemt de Nederlandse vloot bij Goeree en hij bevestigt aan Boyle dat hij Franse en Nederlandse bronnen gebruikt. Daarbij noemt hij Serrarius [dien brieven zijn verloren gegaan]. (HO417 28Sep65, HO419 Oldenburg to Boyle 30Sep65)

Fase 4

Oldenburgs Vierde Oorlogsbrief van 22 oktober 1665 met de voorafgaande brieven van Moray en Spinoza's antwoord van 20 november 1665

Tussen 16 september en 12 oktober 1665 schrijft Moray (vanuit Oxford) zes brieven aan Oldenburg (HO410, HO416, HO418, HO421, HO431, HO432). Politieke onderwerpen zijn schermutselingen tussen de Engelse en de Nederlandse vloot; de inval van de Bisschop van Munster; andere onderwerpen dan filosofie graag in een apart document.

Intelligence over de uitslag van een zeeslag bereikt Moray eerder dan de koning. Security in de brieven

(HO410 Moray to Oldenburg 16 September 1665)

You might have been assured I went not along with the king since I did not tell you I did. Therefore, hereafter never change your addresses to me till I bid you to do it. For I will alwise take course for your letters coming to my hands wherever I be.

We hear the E. of Rochester is past to the Court but hear onely E.

Sandwich is returned to Solebay wee gaping, you may guess for particulars whereof none as yet wee can trust (...) but this night belyke wee shall them from the king, for it seems E. Rochester would not break bulk till he saw his Majesty. The seal of your last letter was broken, but the letter not opened the Wax between the sides holding fast. Look better to the dropping of wax under the edges of the paper where you set your seal.

---

⁷⁷ De helft van de Nederlandse vloot lag op de rede van Vlissingen

NOTE 8 Edward Montagu [Earl of Sandwich] intercepted the Dutch East Indiamen returning from Bergen

Op 16 september schrijft Moray aan Oldenburg over een succesvolle actie van de Engelse vloot [Deze brief is overgeleverd omdat hij gevonden is in de brieven van Boyle, ontvangen van Oldenburg]⁷⁸.

Er zijn onbetrouwbare geruchten over Bergen. Moray heeft gehoord dat de Graaf van Rochester vanavond de koning zal informeren. Nu verwacht hij het van de koning zelf te horen. Overigens was Samuel Pepys, ondergeschikte van de Earl of Sandwich, al op 14 September op de hoogte dat Sandwich op 12 september zou zijn teruggekeerd.⁷⁹ Dus de koning wordt tamelijk laat geïnformeerd.

In deze brief tikt Moray Oldenburg stevig op de vingers. Oldenburg moet Moray's instructies over adressering strikt opvolgen. En hij moet zijn brieven beter verzegelen.

Op 28 september 1665 schrijft Oldenburg aan Moray over het overlijden van de koning van Spanje [deze overleed op 17 september 1665]. Goree (Goeree / Hellevoetsluis) was de ligplaats van de helft van de Nederlandse vloot. Oldenburg zegt niet wie zijn bronnen zijn.

(ELO1/17 07Oct1665) Transcribes a letter from a Dutchman [dat is dus Spinoza] about Huygens' pendulum-clock, his 'Dioptrics' and treatise on motion)

4. b) *De vierde oorlogsbrief van Oldenburg*

Op 12 oktober 1665 verwacht Oldenburg in zijn vierde Oorlogsbrief aan Spinoza dat 'heel Europa in de volgende zomer in oorlogen verwickeld zal worden'. Hij vraagt Spinoza nadrukkelijk om meer informatie over oorlogsvorderingen van de bisschop van Münster en van de Zweden (HO433 Ep31, Londen 1665.10.22).

4.c) *het antwoord van Spinoza aan Oldenburg*

Spinoza antwoordt ruim een maand later. Hij vraagt waarom Oldenburg hem niet op de hoogte brengt van een proef die men in het Koninklijk Genootschap zou hebben gedaan over een hypothese van Huygens. Daarna gaat hij punt voor punt in op de vragen van Oldenburg over Huygens, de Bisschop van Munster, de vrede ('Hoop op vrede met de Engelsen is niet te bespeuren'), de Prins van Oranje en de Zweden (HO449 Ep32 1665.11.20).

4. d) *Oldenburg aan Moray*

HO447 O1/18 07Nov65 (EL O1/18 07Nov65)

Concerning corrections to papers of Oldenburg, Boyle; concerning Kircher's comments about Moray's paper on tides off the western coast of Scotland; concerning the way of making small 'shott' which is in Hooke's 'Micrographia'; concerning political developments on the continent

Fase 5

Oldenburgs vijfde Oorlogsbrief van 8 december 1665 met de voorlopende brieven van Moray

---

78 Volgens Hall 1965/1986: HO417 is deze brief van Oldenburg aan Moray [en dus Fragment 1 van de brief van Spinoza] bewaard gebleven tussen Boyle's brieven van Oldenburg, 'and so survived'.

79 <https://www.pepysdiary.com/diary/1665/09/14/>. Op 14 september ontving Samuel Pepys een brief gedateerd 12 september van de vloot. Dus Pepys was nog iets sneller dan Moray.

5. a) Zeven voorlopende brieven van Moray (a) aan Oldenburg in oktober/ december 1665

Tussen 19 oktober en 4 december 1665 schrijft Robert Moray (nog steeds vanuit Oxford) zeven keer aan Oldenburg (Oc438, Oc442, Oc446, Oc451, Oc454, Oc462, Oc464). Zijn politieke belangstelling gaat uit naar de vorderingen van de Bisschop van Munster en het optrekken van de Fransen naar Maastricht en de druk van de Hollandse vloot op de Engelse kust en geruchten van vredesonderhandelingen in Oxford (waar Moray tijdelijk verblijft).

Intelligence bij de rapportages van de Bisschop van Münster

Tussen 28 september en 12 november schrijft Moray vier keer over de vorderingen van de veldtocht van de Bisschop van Munster, aangevuld met de voortgang van de Franse toepen die Nederland te hulp zullen schieten tegen de Bisschop van Munster. en de vermoedelijke vrees van de Hollanders voor de Fransen (... dan nog liever snel vrede sluiten met de Engelsen...). Moray wil vermoedelijk een beeld hebben van Nederlanders, als controle op de steeds gunstig klinkende oorlogsrapportages.

5. b) De vijfde oorlogsbrief van Oldenburg aan Spinoza

In de vijfde Oorlogsbrief van 8 december 1665 (HO 467 Ep33, Londen 1665.12.18) gaat Oldenburg uitdrukkelijk over op de politiek ('Nu ga ik over op de politiek'). Hij is nieuwsgierig naar de Zweden en de Brandenburgers. In de staart van de laatste Oorlogsbrief van Oldenburg is in het Nederlands ingevoegd: 'Daar verschijnt noch geen hoop van Vrede tusschen Engellant en Nederlant'.

5. c) Antwoord van Spinoza

Er is geen antwoord van Spinoza bekend. Na 8 december 1665 eindigen de Oorlogsbrieven, de eerstvolgende brief van Oldenburg is bijna tien jaar later, in mei 1675.

5. d) Brieven van Oldenburg aan Moray

Voor deze brief aan Moray hanteert Oldenburg niet Spinoza maar andere bronnen in Nederland, vermoedelijk Serrarius.

(HO447 Oldenburg to Moray 7 November 1665)

I thank you for what you communicate of Munster; for it was indeed news to me. Many here, have drowned 5000 men of his; and yesterday I recaeved a letter from Amsterdam (NOTE Letter not found, probably from Serrarius) wch sath, yt ye Bishop is broken into Friesland....

What ye Suede intends, ye Dutch say, they know not, nor what Brandenburg. Ye same letter hints one thing, wch does somewhat surprise me, and yt is, yt whilst the Dutch Fleet was braving upon our coast, they had some persons wth the King at Oxford to negotiate for Peace upon any tolerable condnditions (those are the very words of ye Letter). I pray, if you can, explaine this to me. He goes on, and saith, yt ye day before he wrote, a considerable person came to him, telling him ye peace was in a very faire way to be obtained, and yt instead of recaeving the French succours of Trojan Horse (for so he calls ym) they shall humbly thank ye King of France, and tell him, they need ym not.

Oldenburg stuurt de uitvoerige uitleg van Spinoza over het Geheel en de Delen niet door aan Boyle.

Oldenburg heeft Spinoza gevraagd om filosofische uitleg van het deel en het geheel. Spinoza schrijft hem uitvoerig op 20 november 1665 (EP32) maar Oldenburg stuurt deze brief op 21 november 1665 niet door aan Boyle ('bang om het door te sturen').

Op 8 december 1665 EP33 vraagt Oldenburg aan Spinoza om het nog eens uit te leggen. Maar Spinoza antwoordt Oldenburgs brief niet.

(HO447 Oldenburg to **Boyle** 21 November 1665)

.. but I heard nothing more concerning yr book of Colors in Holland, though I had lately another letter from Sigr Spinosa, who is very much yr servant, and who entertains me wth a discourse of his, concerning ye agreement and coherence of ye parts of ye World wth the Whole; wch is not unphilosophicall, in my opinion, though it would perhaps be tedious to you, to have a letter filled wth it; and this makes me forbear to send it to you.

Fase 6

De laatste brieven van Moray aan Oldenburg

Tussen 15 december 1665 en 8 januari 1666 schrijft Moray zijn laatste drie brieven aan Oldenburg (HO470, HO477, HO479). Zijn belangrijkste politieke opmerking betreft zijn twijfel aan de informatie van de Franse correspondent. In deze periode was de correspondentie van Oldenburg aan Moray gestopt: misschien zijn de brieven verloren gegaan, misschien heeft Oldenburg ze mondeling afgedaan.

Fase 7

Brieven te adresseren aan Monsieur Grubendol, London. De eerste rapportage van Oldenburg aan Williamson, mei 1666

HO523 Oldenburg to Joseph Williamson 15May1666

MS S.P. 78/122, no. 175

(eerste geregistreerde brief/rapportage) aan Williamson

All that comes fresh to me from France by the last postr rests in these few lines: Köningsmark had his audience with the King yesterday.

HO 553 Oldenburg to Joseph Williamson 31Jul1666

MS S.P. 78/122, no. 229

The States General have accepted the arbitration of the King of Sweden but at the price of neutrality, and provided that their allies approve, since they are neither willing nor able to negotiate without France and Denmark.

Fase 8

Oldenburg gevangen gezet in de Tower, juni 1667. De laatste brief van Serrarius aan Oldenburg

Op 20 juni 1667, vrijwel aan het eind van de Tweede Engels-Nederlandse oorlog (4 maart 1665 – 31 juli 1667) werd Henry Oldenburg op bevel van Graaf Arlington gearresteerd ('for dangerous designes and practices') (McKie 1948: 29)

en op beschuldiging van spionage gevangen gezet in de *Tower of London*.⁸⁰ Zijn arrestatie was vermoedelijk doorgedrukt door koning Karel II en had waarschijnlijk te maken met een in beslag genomen brief van Oldenburg aan een van zijn Franse correspondenten ⁸¹(Pepys Dl.8:118-119; McKie 1948:48; Hall 2002:115-116). Oldenburg zou in patriottische taal, maar met wrevel hebben geschreven over het Engelse gouvernement dat zou hebben nagelaten om Engeland te beschermen tegen de Nederlandse vloot (Seccombe 1885/1900).⁸² Graaf Arlington zorgde dat Oldenburg in augustus 1667 weer vrij kwam (Bluhm 1960:185-186) en Oldenburg zou zich in het vervolg beperken tot de wetenschap.

Toen Oldenburg in juli 1667 op last van Arlington werd opgesloten in de Tower, ving Williamson nog een brief van Serrarius op. Het is Serrarius' enige gespaarde brief, beide Oldenburg en Serrarius hebben hun volledige correspondentie waarschijnlijk weggegooid. Mogelijk heeft Serrarius een deel van zijn postroute laten zien.

(HO 652 15 juli 1667)
P[eter] S[errarius] to Oldenburg
5 July 1667
Original P.R.O. MS. S.P. 84/183, no. 4

.. I sent your Packet from Dr Colhans to a friend at Oostende, Dan. Welsch, servant to an English Marchent there.
... Peace, peace is the common crie of the people by us ....

Peter Serrarius,
ADDRESS
A Monsieur
Monsr Grubendol
A
Londres

NOTE p447 The letter is endorsed "Amsterdam July 15."
It was evidently impounded by Williamson and never passed on to Oldenburg. .... He [Serrarius] was an agent of Spinoza's and it would seem from this letter and other references, a regular correspondent of Oldenburg's, who probably received all his Dutch news from Serrarius.

5. Slot

Ik heb deze Informatie/Intelligence analyse in 8 fasen kunnen opstellen dankzij de zorgvuldigheid van Benedictus de Spinoza met zijn Ontvangen en Uitgaande post en dankzij de eerste editie van Spinoza's brieven uitgebracht door zijn

---

80 <https://www.encyclopedia.com/people/history/british-and-irish-history-biographies/henry-oldenburg>

81 Oldenburg verdedigde zich tegen het verwijt dat brieven uit Frankrijk en Nederland kreeg door te stellen dat hij ze liet afleveren aan Graaf Arlington's office: 'by causing my letters from abroad to be conveyed to yr Lordships Office, where they might be open'd at pleasure'.

82 Het ligt voor de hand dat Oldenburg reageerde op de vernietigende *Raid on the Medway* / Tocht naar Chatham van juni 1667

vrienden in 1677. Het is niet bekend of Spinoza's brieven van en aan Oldenburg compleet zijn. Spinoza is wel de enige Correspondent die voldoende brieven heeft achtergelaten zodat een informatiemodel kan worden opgesteld.

Robert Moray, de initiator van dit complexe informatie/intelligence systeem met niet geopenbaarde hulp van Oldenburgs correspondenten zal tevreden zijn geweest. Een paar maanden lang, in de tweede helft van 1665, leverde het informatiesysteem interessante gegevens op, zonder dat Moray's naam er ooit nadrukkelijk aan verbonden werd. Na de terugkeer van de Royal Society in London kan Moray nog mondelinge input hebben geleverd. Maar de charme van het informatiemodel is juist dat het ook zonder nadrukkelijke inbreng en sturing van Moray kon blijven werken omdat het kon voldoen aan de behoeften van Oldenburg.

Een laatste vraag betreft de kwaliteit van de informatie die Oldenburg van zijn correspondenten ontving. Oldenburg had een financieel belang bij de ontvangen politieke informatie, deze kwam niet spontaan binnen, maar was opgevraagd als *private affair*, buiten de doelstellingen van de *Royal Society*. De vraag is of Spinoza, binnen die context een aantoonbare correspondent/leverancier van politiek nieuws aan Oldenburg, nog ooit in aanmerking zou kunnen komen voor lidmaatschap van de strikt wetenschappelijke *Royal Society*.

Opvallend is hoe Robert Hooke, *Curator of Experiments* in dienst van de Royal Society, geleidelijk veranderde van een vriend in een vijand van Oldenburg (Hall 2002:243-267). Rondom 1675 bekritiseerde Hooke de *Philosophical Transactions* van Oldenburg, omdat hij zich verraden voelde. Hij noemde Oldenburg een *foreigner* die geheimen verkocht aan andere *foreigners*, zoals Huygens en Hevelius. Het gebruik van de naam *Grubendol* voor brieven uit het buitenland maakte daar volgens Hooke deel van uit. Maar de Royal Society ging achter Oldenburg staan (Hall 2002:259-160).

Dit artikel had niet geschreven kunnen worden zonder de enorme inzet van het echtpaar Rupert A. Hall en Marie Boas Hall, resulterend in *The Correspondence of Henry Oldenburg*, 13 volumes, 1990.

*Karel II, kroningsportret 1661 (John Michael Wright, 1661)*⁸³

---

83 https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_II_of_England#/media/File:Charles_II_by_John_Michael_Wright.jpg

*Hollandse schepen op een kalme zee, ca. 1665 (Willem van de Velde II)*⁸⁴

---

84 https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_van_de_Velde_de_Jonge#/media/Bestand:Willem_van_de_Velde_II_-_Dutch_men-o'-war_and_other_shipping_in_a_calm.jpg

6. BIJLAGE

Van London naar Den Haag. Woonplaats van de familie Lodewijk van Nassau-Beverweerd en van de familie Constantijn Huygens

De Nassau's en de Huygens in Den Haag omstreeks 1665

Boven van links naar rechts: Hofvijver met Hofkapel en het Torentje aan het Binnenhof; Johan Maurits van Nassau-Siegen (Mauritshuis) en Constantijn Huygens (tuinen, het huis is op deze kaart nog niet gebouwd); Op de Vijver (nu Korte Vijverberg), Willem Adriaan van Nassau (Odijk), het eerste huis aan het Stadthouders Plein (nu Plein), daarachter Doelenstraat tot aan de Houtstraat richting Voorhout (nu Grote Houtstraat), vervolgens de Casuarisstraat tot aan Op de Coecamp, daar woonde de familie Lodewijk van Nassau-Beverweerd aan de Prinsessegracht).

Onder van links naar rechts: Lange Poten, Korte Poten, Herengracht.

Plattegrond van Den Haag (zevendende en achtste blad, ongekleurd, uitsnede Herengracht), Cornelis Elandts, 1666-1681 (Rijksprentenkabinet).

Gesicht by de Koekamp tot aan de Leidsche Brug tot Gravenhage.⁸⁵ Georg Balthasar Probst (1732-1801), opticaprent, eerste helft 18^e eeuw. Links is de Prinsessegracht bij de Bosbrug. De huizen kijken uit over de Koekamp. In 1640 kocht Lodewijk van Nassau-Beverweerd, Heer van Beverweerd en Odijk en de Lek⁸⁶ hier een huis (Ditzhuyzen 2004:171). Nu staat hier het Ministerie van Financiën.

Links: Lodewijk van Nassau van Beverweerd (1602-1665). Gerard van Honthorst, ca. 1650.⁸⁷ Special Envoy aan het hof van Karel II in Engeland van 1660-1662. Rechts: Willem Adriaan van Nassau (Odijk) (1632-1705) (17^e-eeuws portret).⁸⁸ Deze tweede zoon van Lodewijk van Nassau was gokverslaafd en maakte zich schuldig aan machtsmisbruik. Hij raakte snel bevriend met Karel II en ook met Willem III.

⁸⁵ <https://www.lakenhal.nl/nl/collectie/7408-10>

⁸⁶ <https://www.hethuisvanoranje.nl/10%20Bastaard%20Kinderen/HetgeslachtNassauLaLecq.html>

⁸⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nassau_Lodewijk_van_den_Lek_Lord_of_Beverweert.jpg

⁸⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_Adriaan_van_Nassau#/media/Bestand:William_Adrian_of_Nassau-

Links: Thomas Butler (1634-1680), Earl of Ossory by Sir Peter Lely, ca. 1678. National Portrait Gallery.⁸⁹

Rechts: Emilia van Nassau-Beverweerd (1635-1688) (portret Gerard van Honthorst, 1649)⁹⁰ Zij huwden in 1659 in 's-Hertogenbosch toen Karel II in Nederland in ballingschap was.

Emilia van Nassau was de oudste dochter van Lodewijk van Nassau Beverweerd, derhalve kleindochter van prins Maurits van Oranje uit zijn relatie met Margaretha van Mechelen. Thomas Butler (1634-1680), Graaf van Ossory volgde Karel II in ballingschap in Nederland. Daar ontmoette hij Emilia van Nassau, zij trouwden in november 1659 in 's-Hertogenbosch (het hof van Karel II verbleef tijdelijk in Breda). Het echtpaar volgde Karel II bij diens terugkeer naar Engeland in mei 1660. Emilia was weldra 'one of the beauties of the Court' en haar man bleef bevriend met Karel II. Ossory zou zich onderscheiden in de strijd tegen de Republiek in de Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-1667) (Ditzhuyzen 2004:88-90).

Op 30 mei 1660 boden de Staten van Holland aan Karel II, aanstaand koning van Engeland, een groot feestmaal aan in het Mauritshuis in Den Haag. Lodewijk van Nassau Beverweerd was er bij om Karel II te feliciteren (Ditzhuyzen 2004:172).

Het feestmaal was onderdeel van *The Dutch Gift* aan Karel II. Dat geschenk bestond verder uit een plezierjacht, een wandtapijt, een ledikant dat voor de som van honderdduizend gulden was gekocht van Maria Henriëtte Stuart, de weduwe van stadhouder Willem II, een slaapkamerameublement, twintig Italiaanse schilderijen, de grote Klencke-atlas^[6], vier Hollandse schilderijen,

---

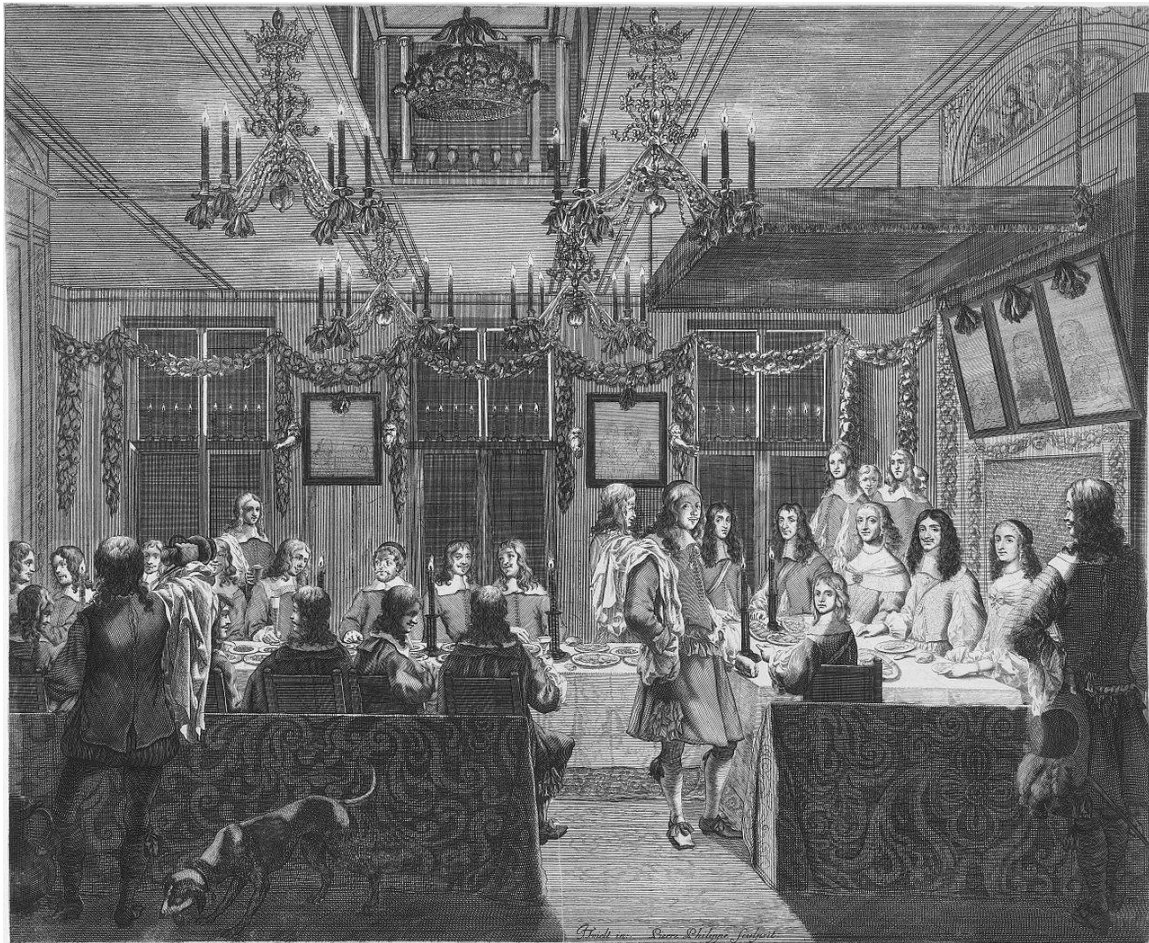
[Odiijk.png; https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_Adriaan_van_Nassau;](https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_Adriaan_van_Nassau)

⁸⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Butler,_6th_Earl_of_Ossory#/media/File:Thomas_Butler,_Earl_of_Ossory_by_Sir_Peter_Lely.jpg

⁹⁰ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Emilia_van_Nassau-Beverweerd_\(1635-1688\).jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Emilia_van_Nassau-Beverweerd_(1635-1688).jpg)

Wim Goris. 2021. Brieven in oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza. Spinoza in Voorburg 3 / 4. Versie StadsOase Spinozahof 211029

twalf beelden en sieraden. De Staten van Holland stuurden Lodewijk van Nassau Beverweerd naar Engeland om te overleggen over het geschenk, na de overhandiging bleef hij aan als extra-ordinaris ambassadeur.⁹¹

Gastmaal bij kaarslicht in het Mauritshuis te Den Haag, 30 mei 1660, aangeboden door de Staten van Holland aan de Engelse koning Karel II bij het einde van diens ballingschap. De koning zit rechts tussen zijn tante Elisabeth, koningin van Bohemen in (Haagse) ballingschap, en zijn zuster Maria Henrietta Stuart, prinses van Oranje. Op de voorgrond een jonge prins Willem III van Oranje, de latere stadhouder van de Nederlanden en koning van Engeland, Schotland en Ierland.⁹²

Na de terugkeer van Karel II in Engeland ontving Willem Adriaan van hem een toezegging van een Engels jaargeld van f. 14.000 als waardering voor zijn genegenheid en betrokkenheid. Zijn vader Lodewijk van Nassau-Beverweerd was zo wijs om dit 'pensioen' aan te geven bij de Staten van Holland, die ging akkoord. Willem Adriaan was een diplomaat, hij kon ook uitstekend overweg met

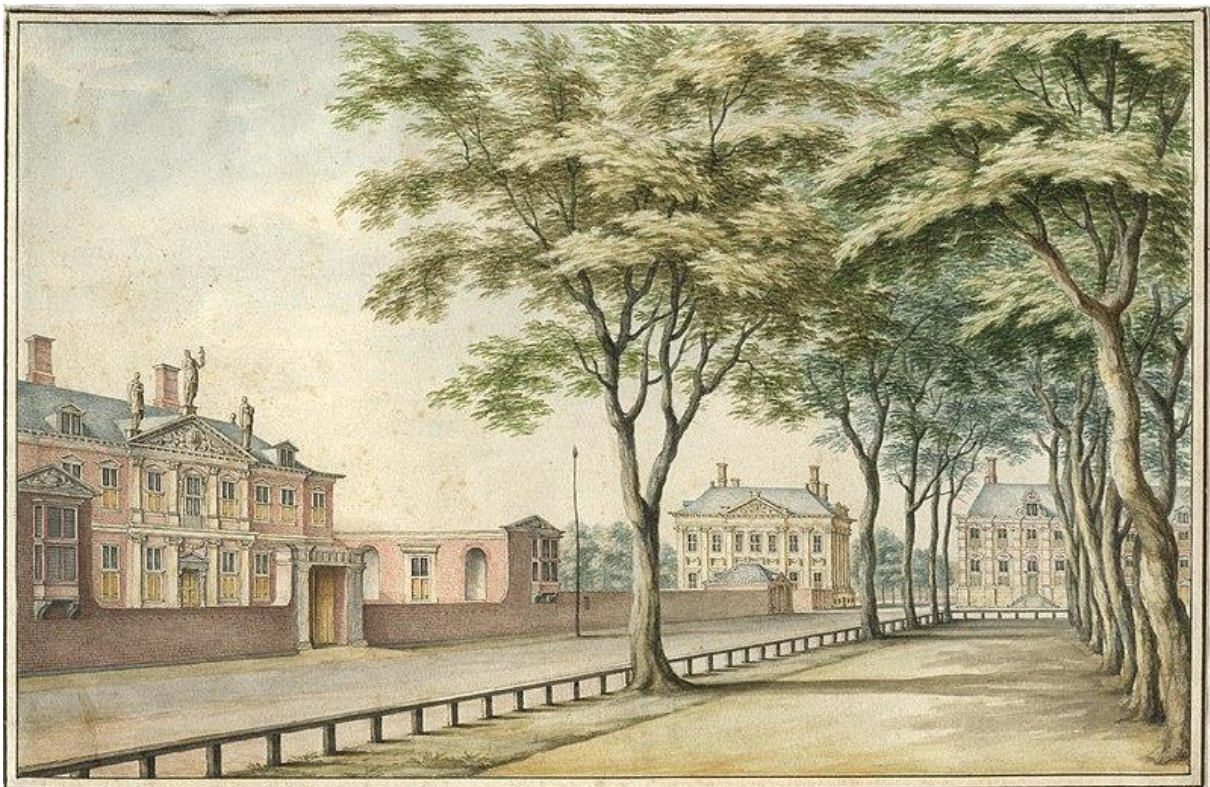
⁹¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Dutch_Gift

⁹² Door Pieter Philippe (Metz ca. 1635 - The Hague 1702) after a design by Jacob Toorenvliet (Leiden bef. 1 July 1640 - Leiden bef. 25 January 1719) - Rijksmuseum Amsterdam, permalink: <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.464541>, CC0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30985892> https://nl.wikipedia.org/wiki/Dutch_Gift#/media/Bestand:Banquet_for_King_Charles_II_of_England_in_his_The_Hague_residence_the_Mauritshuis,_19_February_1660.jpg

de jonge prins Willem III (Van de Bunt 1955:4; Ditzhuyzen 2004:273-274).⁹³ Zijn broers Maurits Lodewijk (1631-1683) en Hendrik (1640-1708) zouden een militaire carrière volgen in Staatse dienst.

Henry Bennet was al eerder Karel II gevolgd in ballingschap. In 1657 verkreeg hij de titel Earl of Arlington. Hij zou zich binnen twee jaar ontwikkelen tot *favourite* van koning Karel II aan het hof in Engeland. Arlington wordt door velen gezien als de veroorzaker van de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1664/5-1667), hij wordt genoemd als opdrachtgever van Buat, complotteur tegen de Republiek, geëxecuteerd in Den Haag in 1666. (Ditzhuyzen 1994:88-90). Buat had in Engeland van Karel II een jaargeld gekregen, 'dat echter – zoals gebruikelijk – niet of zeer onregelmatig werd uitbetaald'.⁹⁴

In 1665 huwde Henry Bennet de mooie Nederlandse Elisabeth van Nassau-Beverweert, jonger zusje van Emilia van Nassau. Zij werd ook wel Isabelle genoemd. Waarschijnlijk ontmoette zij Arlington aan het Hof in London waar haar vader Lodewijk van Nassau *special envoy* was (Ditzhuyzen 1994: 81-82).⁹⁵

*Plein gezien naar de Korte Vijverberg met het links Huygenshuis, in het midden het Mauritshuis en rechts, achter de bomen van het Plein, het huis van Willem Adriaan van Nassau (Odijk), gebouwd in 1640. Jan van Call, ca. 1690.*⁹⁶

⁹³ [Willem Adriaan wordt beschouwd als een van de drie complotteurs van de aanslag op de gebroeders De Witt in augustus 1672. Maar dat is twaalf jaar later (Prud'homme van Reine 2001: 306 e.v.)]

⁹⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Henri_de_Fleury_de_Coulan

⁹⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Bennet,_1st_Earl_of_Arlington

⁹⁶ https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Plein_gezien_naar_de_Korte_Vijverberg_met_het_Huygenshuis_en_Mauritshuis,_ca._1690.jpg

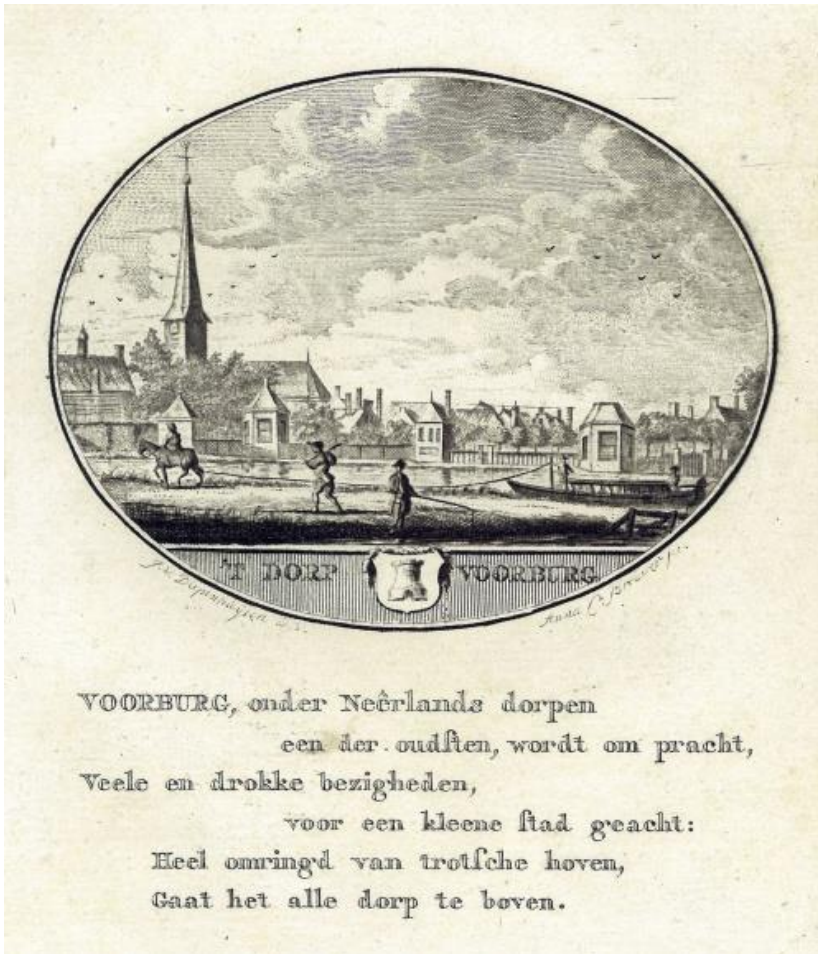

Links: Portret van Johan Maurits (1604-1679), Graaf van Nassau-Siegen. Jan de Baan, ca. 1668-1670⁹⁷, eigenaar van het Mauritshuis
Rechts: Constantijn Huygens (1596-1687) Jonas Suyderhoff, naar Adriaen Hanneman, eigenaar van het Huygenshuis

Johan Maurits van Nassau-Siegen en Constantijn Huygens waren burens aan het Plein in Den Haag. Constantijn Huygens en zijn zonen Christiaan en Constantijn (tot medio 1666) verbleven graag op de buitenplaats Hofwijck in Voorburg. Zo zijn wij terug in Voorburg waar Spinoza inwonend was bij de schilder Tiedeman en waar hij zijn brieven aan Oldenburg schreef en de correspondentie met Oldenburg zorgvuldig bewaarde.

---

⁹⁷ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Johan_Maurits_\(1604-1679\),_Count_of_Nassau-Siegen.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Johan_Maurits_(1604-1679),_Count_of_Nassau-Siegen.jpg)

'T DORP VOORBURG, Ets van A.C. Brouwer (1816/1766), Collectie Duijvestein ⁹⁸

Hofwyck, Voorburg, tekening (1681) Christiaan Huygens

⁹⁸ http://wiki.toenleidschendam-voorborg.nl/wiki/Collectie_Duijvestein_-_Centrum

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Jordan Avramov. 1999. An apprenticeship in scientific communication: the early correspondence of Henry Oldenburg (1656-63). P. 187-201
<https://doi.org/10.1098/rsnr.1999.0074>.

<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsnr.1999.0074>

A.W. van de Bunt. 1955. *Willem Adriaan van Nassau, de stichter van het Slot te Zeist*. Van de Poll Stichting, Zeist.

R.K. Bluhm. 1960. *Henry Oldenburg, F.R.S. (c. 1615-1677)*. p183-197.
<https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsnr.1960.0018>

G. de Bruin. 1991. *Geheimhouding en Verraad. De geheimhouding van staatszaken ten tijde van de Republiek (1600-1750)*. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij

Anne Doedens en Liek Mulder. 2016. *1652-1672. Engels-Nederlandse Oorlogen. Door een zee van bloed in de Gouden Eeuw*. Zutphen: Walburg Pers

Cornelis Elandts. 1661-1681. *Plattegrond 's-Gravenhage* (Rijksprentenkabinet) 7 en 8 <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.482504>;
<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.482506>

Reinilda van Ditzhuyzen. 2004. *Oranje-Nassau. Een biografisch woordenboek*. Haarlem: H.J.W. Becht

Hall, A. Rupert, and Marie Boas Hall. "Why Blame Oldenburg?" *Isis*, vol. 53, no. 4, 1962, pp. 482–491. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/227722. Accessed 3 Oct. 2020.

A. Rupert Hall and Marie Boas Hall, ed. 1986. *The correspondence of Henry Oldenburg*, London: Taylor & Francis. Vol. II 1663-1665, Introduction p.xxiv

Marie Boas Hall. 2002. *Henry Oldenburg. Shaping the Royal Society*. Oxford. Oxford University Press.

Jonathan Israel. 1995/6. *De Republiek 1477-1806*. Franeker: Uitgeverij van Wijnen

Jardine, L. (2015). Never Trust a Pirate: Christiaan Huygens's Longitude Clocks. In *Temptation in the Archives: Essays in Golden Age Dutch Culture* (pp. 33-44). London: UCL Press. Retrieved September 28, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1g69z56.7>

Elisabeth Keesing. 1984. De gebroeders Huygens en Spinoza. *Bzzlletin jaargang 13*
https://www.dbnl.org/tekst/_bzz001198401_01/_bzz001198401_01_0048.php

Elisabeth Keesing. 1983. *Constantijn en Christiaan*. Amsterdam: Uitgeverij Querido

Wim Goris. 2021. Brieven in oorlogstijd van Henry Oldenburg en Benedictus de Spinoza. Spinoza in Voorburg 3 / 4. Versie StadsOase Spinozahof 211029

Robert Lomas. 2007. *Sir Robert Moray: Soldier, scientist, spy, freemason and founder of The Royal Society*. <https://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/sir-robert-moray-soldier-scientist-spy-freemason-and-founder-of-the-royal> (VIDEO)

Robert Lomas. 2007. *Sir Robert Moray - Soldier, scientist, spy, freemason and founder of The Royal Society*. <https://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/sir-robert-moray-soldier-scientist-spy-freemason-and-founder-of-the-royal> (TRANSCRIPT).

McKie, D. (1948). The Arrest and Imprisonment of Henry Oldenburg. *Notes and Records of the Royal Society of London*, 6(1), 28–47. <http://www.jstor.org/stable/531255>

Nadler, Stephen. 2001. *Spinoza*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas

Samuel Pepys. *Diary*. <https://www.pepysdiary.com/diary/>

Ronald Prud'homme van Reine. 1996/2007. *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij De Arbeiderspers

D.F. Scheurleer. 1914. *Van Varen en van Vechten*. 's-Gravenhage, Nijhoff. p.133-142. https://www.dbnl.org/arch/sche055vanv02_01/pag/sche055vanv02_01.pdf

Thomas Seccombe. Williamson, Joseph. *Dictionary of National Biography, 1885-1900*, Volume 62. ([https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_\(DNB00\)](https://en.wikisource.org/wiki/Williamson,_Joseph_(DNB00)))

O. Schutte. 1983. *REPERTORIUM der buitenlandse vertegenwoordigers residerende in Nederland 1584-1810*. 's-Gravenhage: Uitgeverij Nijhoff

Spinoza. 1977. *Briefwisseling*. F. Ackerman, H.G. Hubbeling en A.G. Westerbrink. 1977. Amsterdam: Wereldbibliotheek. (Br)

The Spinoza Web - Henry Oldenburg. <https://spinozaweb.org/people/6>; Henry Oldenburg as a translator. Video: <https://youtu.be/rOiDLoCmB5U>
Timeline (PBS TV Series). 2020. *The Return of Charles from Exile*. Game of Kings. (VIDEO)

Ernestine G. E. van der Wall. 1988. *A Precursor of Christ or a Jewish Impostor?* https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/12129/3_908_17.pdf?sequence=1

MUSIC

Kathryn Pierce. 2007. *The Coronation Music of Charles II*. https://etd.ohiolink.edu/rws_etd/send_file/send?accession=bgsu1177601564&disposition=inline

William Child (1606-1697). 1660. *O Lord, Grant the King a Long Life. Coronation Music for Charles II*. © 2015 Accent. Wim Becu, Psallentes, Oltremontano.
<https://www.youtube.com/watch?v=zjU-jbTOaJ0>

Henry Lawes (1595-1662). 1660. *Zadok the Priest. Coronation Music for Charles II*. Simon Preston, Westminster Abbey Choir.
<https://www.youtube.com/watch?v=m8U2fcke3Zc>

Matthew Locke (1621-1677). 1667. *The Tempest. Semi-opera*. (1993). The Academy of Ancient Music Christopher Hogwood [conductor]
https://www.youtube.com/watch?v=kQH0h5ju_s8